

Šolski center Srečka Kosovela Sežana, Gimnazija in ekonomska šola

Raziskovalna naloga

MED ČOLNIČKI IN GALEJAMI: ODMEV OTROŠKIH TRAVM V LABIRINTU ODRASLOSTI

Področje: SLOVENSKI JEZIK IN KNJIŽEVNOST

Avtorici: Tinkara Dirjec

Urška Geržina

Mentorica: Karmen Škrk

Sežana, marec 2025

KAZALO

POVZETEK	I
ZAHVALA.....	II
1 UVOD.....	1
1.1 CILJI IN NAMEN	1
1.2 METODE.....	2
1.3 HIPOTEZE	2
2 TEORETIČNI DEL NALOGE.....	3
2.1 KAJ JE TRAVMA.....	3
2.2 SESTAVNI DELI TRAVME	4
2.3 VZROKI IN POSLEDICE TRAVM	5
2.4 SPOPRIJEMANJE S TRAVMAMI	6
2.5 POSTTRAVMATSKA STRESNA MOTNJA	7
2.6 ŽALOVANJE	8
2.7 KAKO SE S TRAVMAMI SOOČAJO OTROCI	9
3 EMPIRIČNI DEL	11
3.1 ČRNA MATI ZEMLA	11
3.1.1 Povzetek zgodbe.....	11
3.1.2 Očetova smrt kot travmatičen dogodek v Matijevem otroštvu.....	13
3.1.3 Namišljena prijatelja Hešto in Pujto.....	16
3.1.5 Posledice travm pri odraslem Matiji.....	19
3.1.6 Nudenje pomoči Matiji.....	21
3.1.7 Jezik in slog v romanu	22
3.1.8 O naslovu romana in poglavij.....	24
3.2 PLIMA.....	25
3.2.1 Povzetek zgodbe.....	26
3.2.2 Draženova smrt kot travmatičen dogodek v Dunjinem otroštvu	26
3.2.3 Materin in očetov odziv na sinovo smrt	28
3.2.4 Posledice travme na odrasli Dunji	29
3.2.5 Dunjino iskanje resnice o bratovi smrti	30
3.2.6 O naslovu romana in zadnjega poglavja (epiloga).....	31
3.2.7 Jezik in slog v romanu	32
4 SKLEPI.....	34
5 ZAKLJUČEK.....	35
6 LITERATURA	36

POVZETEK

V raziskovalni nalogi smo raziskovali soočanje s travmami v romanih Črna mati zemla (Kristian Novak) in Plima (Ana Schnabl). Najprej smo definirali pojem travme, nato smo pojasnili vzroke in posledice travme, med njimi posttravmatsko stresno motnjo. Pisali smo o poteku žalovanja po izgubi bližnjega in o tem, kako se otroci soočajo s travmami. Podrobneje smo analizirali izbrana romana, ki se ukvarjata z razreševanjem travm iz otroštva. Ugotovili smo, da osrednji osebi še kot odrasli trpita, ker jima v otroštvu ni nihče stal ob strani ob travmatičnem dogodku. Šele ko se soočita z otroško travmo, lahko zaživita običajno življenje.

Ključne besede: travme, žalovanje, otroci, družina, odrasli, Črna mati zemla, Plima.

ABSTRACT

In our research paper, we investigated the coping with trauma in the novels Black Mother Earth (Kristian Novak) and Tide (Ana Schnabl). First, we defined the concept of trauma, then we explained the causes and consequences of trauma, including post-traumatic stress disorder. We wrote about the process of grieving after the loss of a loved one and how children cope with trauma. We analyzed selected novels that deal with resolving childhood trauma in more detail. We found that the central characters suffer even as adults because no one stood by them during a traumatic event in their childhood. Only when they face childhood trauma can they live a normal life.

Keywords: trauma, mourning, children, family, adults, Black Mother Earth, Plima (Tide).

ZAHVALA

Zahvaljujeva se mentorici, profesorici slovenščine Karmen Škrk, za vse nasvete pri pisanju in oblikovanju raziskovalne naloge. Zahvalili bi se tudi profesorici psihologije Alenki Kompare, ki je pregledala teoretični del naloge ter nama svetovala s popravki, in šolski knjižničarki Nataliji Mikuletič za pomoč pri iskanju romanov s tematiko travm iz otroštva ter pri iskanju strokovne literature o travmah.

1 UVOD

So ljudje-čolnički in so ljudje-galeje (Schnabl, 2022, str. 112).

Vsak se kdaj znajde v situaciji, ko ga nek dogodek teži še dolgo po tem, ko se je zgodil. In če takšnega dogodka ne predelamo, pride do travme, ki ima tako psihološke kot fizične vplive na kasnejše življenje. Pogosto vemo premalo, da bi si lahko sami pomagali prebroditi težave, s katerimi smo soočeni.

Ker tudi sami pri bližnjih opažava posledice travm iz njihovega otroštva, naju je zanimalo, kako travme razrešujejo osebe v literarnih delih. Njihovo soočanje s problemi nam to problematiko pokaže iz drugega zornega kota in nam omogoča vživljanje v njihova doživljanja in občutke.

Najprej sva si izbrali roman hrvaškega pisatelja Kristiana Novaka z naslovom Črna mati zemla, ki pripoveduje, kako Matija trpi za posledicami travmatičnih dogodkov iz zgodnjega otroštva, ki so bili dolga leta potlačeni v njegovi podzavesti. Nato sva prebrali še roman slovenske pisateljice Ane Schnabl z naslovom Plima. Tudi v njem se Dunja, osrednja literarna oseba, spopada s travmami iz otroštva.

1.1 CILJI IN NAMEN

Cilji raziskovalne naloge so:

- na podlagi izbranih romanov prikazati odziv posameznika (otroka) na travmatični dogodek,
- ugotoviti, kako posledice travm vplivajo na literarne osebe v odraslosti,
- ugotoviti, ali so te osebe iskale pomoč, jo dobile in sprejele,
- ugotoviti, kakšen odnos imata družina in družba do teh oseb po travmatičnem dogodku.

Namen raziskovalne naloge je predvsem ozaveščanje o posledicah travm na posamezniku, družini in družbi, poleg tega pa tudi spodbujanje razumevanja, da vsak najde svoj način, kako se spoprijeti s preteklostjo in ustvariti boljšo prihodnost, pri tem pa kdaj potrebuje tudi strokovno pomoč. Namen je tudi spodbuditi druge k branju romanov s tako tematiko in k branju nasploh.

1.2 METODE

Za raziskovalno nalogo je bila pregledana strokovna literatura, ki pojasnjuje, kaj je travma, kako se z njo spoprijemamo, navedeni so vzroki in posledice travme, kakšni so njeni simptomi, stereotipi o travmi ter vrste zlorab kot vzrok nastanka travme, žalovanje in posttravmatski stresni sindrom kot odziv posameznika na travmo ter pomen okolja in družine za posameznika s travmatično izkušnjo. Pregled strokovne literature je bistvenega pomena za razumevanje travme, njenih posledic in spoprijemanje z njo v obeh prebranih literarnih delih.

Vsebina romanov je analizirana s pomočjo interpretativne (razlagalne) in komparativne (primerjalne) metode; s primerjalno metodo smo iskali vsebinske podobnosti doživljanja travme osrednjih literarnih oseb v romanih.

1.3 HIPOTEZE

Pred začetkom raziskovanja smo si zastavili naslednje hipoteze, ki smo jih na koncu podrobne analize in primerjave obeh romanov potrdili ali ovrgli. Hipoteze so bile zastavljene na podlagi strokovne literature in lastnih opažanj.

1. hipoteza: Osebe s travmatično izkušnjo so se že v otroštvu po pomoč obrnile na enega od najbližjih.
2. hipoteza: V odraslosti so si poiskale strokovno pomoč.
3. hipoteza: Resnici o preteklosti so poskušale tudi same priti do dna.

2 TEORETIČNI DEL NALOGE

V tem delu naloge bomo najprej s pomočjo strokovne literature razložili, kaj travma sploh je, kako ljudje travme predelujejo ter kakšni so vzroki in posledice travm. Predstavili bomo simptome travm, kako travme doživljajo otroci, kakšno vlogo ima pri tem družina in okolje ter najpogostejša zmotna mnenja o travmah.

2.1 KAJ JE TRAVMA

Levine (2015) definira travmo kot zelo hudo in težko doživetje, katerega posledica je pogosto duševna motnja zaradi duševnega pretresa. Travme ne moremo opisati kot bolezen, ampak kot nelagodje. Ne povzroči je namreč virus ali bakterija, temveč je posledica dogodka iz preteklosti ali sedanjosti (str. 34–41).

Travma je pogosto pojav, ki lahko korenini v dozdevno neškodljivih dogodkih, saj smo si ljudje med seboj zelo različni in imamo različne predstave o tem, kaj je za nas normalno in kaj nas bo preganjalo do konca življenja. Travma se pojavi, ko nek dogodek ustvari nerazrešen vpliv na organizem. Travma je lahko tudi posledica dolgotrajnega strahu in živčne napetosti. Ker pogosto premalo časa posvečamo predelovanju čustvenih dogodkov, ti ostanejo nerešeni in nas preganjajo kasneje v življenju. Svojih težav ne moremo omiliti ali celo razrešiti, dokler se ne sprijaznimo z dejstvom, da imamo težave, in si poiščemo ustrezno pomoč, če je to potrebno (Levine, 2015, 2019).

Pogosto nas zamika, da bi presojali ali kritizirali ljudi, ko zanikajo, da so bili travmatizirani (in trdijo, da se v resnici ni zgodilo nič). V takih primerih je pomembno vedeti, da je to že samo po sebi simptom travme in je neke vrste obrambni mehanizem, ki jih zaščiti pred stvarmi, s katerimi se ne morejo sprijazniti.

Za lažje razumevanje travm je potrebno najprej razumeti določene pojme v povezavi s travmami, kot so travmatski dogodek, travmatsko doživetje in psihična travma.

Travmatski dogodek je dogodek, ki je izven običajne izkušnje in pri skorajda vseh otrocih povzroči zelo močne reakcije. Med najpogostejše travmatske dogodke uvrščamo prometne in druge nesreče, družinsko nasilje, telesne napade, ulično nasilje, ugrabitve, posilstva, uboje, samomore, ki jim je oseba priča, telesno trpinčenje, spolno zlorabo, življenjsko nevarne bolezni, ogrožajoče zdravniške posege, naravne katastrofe in vojno dogajanje (Samec in Slodnjak, 2001,

str. 7). Ljudje se razlikujemo glede na to, kako se na te dogodke odzovemo. Manjšina bo posledice teh dogodkov nosila s seboj do konca življenja.

Travmatsko doživetje je rezultat filtriranja dogodka preko čustvene in kognitivne sfere (prav tam, str. 8). To so navadno izjemno ogrožajoče situacije, ki jih spremljajo občutki hudega strahu, groze in telesne reakcije, ki porušijo posameznikove obvladovalne sposobnosti in zmožnosti ter povzročijo občutek popolne nemoči. Kako bodo ljudje doživeli dogodek, je odvisno od filtra (razumevanja dogodka, pomena za človeka, značilnosti odzivanja, lastnosti posameznika ...) (prav tam, str. 8). Če se človek ne zaveda nevarnosti, je zelo verjetno, da mu tudi izjemno grozovit in ogrožajoč dogodek ne bo povzročil travme.

Psihična travma pa je širok označevalec, ki pokriva blažje in intenzivnejše, kratkotrajne in dolgotrajne reakcije na izjemno ogrožajoč dogodek (prav tam, str. 8).

2.2 SESTAVNI DELI TRAVME

Poznamo štiri sestavne dele travme, ki bodo zmeraj, četudi v različni meri, navzoči pri vsaki travmatizirani osebi. To so povečano razburjenje, zakrčenost, disociacija oziroma odklop ter zamrznitev (negibnost), povezana z občutkom nemoči. Skupaj ti sestavni deli oblikujejo jedro travmatskega odziva (Levine, 2015, str. 102).

Najpogostejša znamenja razburjenja se pokažejo na fizičnem in mentalnem področju. Na fizičnem področju so to povišanje srčnega utripa, težave z dihanjem (hitro, plitko, sopihanje), oblivajoč znoj, gomazeča napetost v mišicah (prav tam, str. 99), na mentalnem področju pa povečana količina misli, dirjajoči um ter zaskrbljenost (prav tam, str. 99). Kratkoročno zakrčenost, disociacija in nemoč delujejo za zaščito organizma. Te naravne funkcije nas varujejo pred zunanjo grožnjo, ki je sprožila odziv razburjenja, pa tudi pred notranjo grožnjo, ki se razvije, ko energija razburjenja ni uporabljena za aktivno obrambo (prav tam, str. 103). Ko se odzovemo na situacijo, ki ogroža življenje, povečano razburjenje sprva spremlja zakrčenost v našem telesu in zaznavi. Živčni sistem ukrepa, da bi zagotovil osredotočenje vseh naših naprezanj na grožnjo, in sicer na čim bolj optimalen način. Zakrčenost spremeni dihanje, mišično prožnost in držo osebe (prav tam, str. 104).

Druga sestavina travme je disociacija, ki nas najprej zaščiti pred učinkom stopnjujočega se razburjenja. Če se življenje ogrožajoči dogodek nadaljuje, nas kasneje tudi obvaruje bolečine

smrti (prav tam, str. 105). Disociacija s časom lahko postane kronična in se razvije v bolj zapletene simptome. Posamezniki, ki so bili travmatizirani kot majhni otroci, pogosto privzamejo disociacijo kot priljubljen način bivanja v svetu. Disociirajo se zlahka in preide jim v navado, ne da bi se tega sploh zavedali. Disociacija travmatiziranim ljudem preprečuje, da bi delovali učinkovito, ko gre za razreševanje travmatskih simptomov (prav tam, str. 106).

Drugi simptomi so še hiperbudnost, vsiljene podobe ali prebliski iz preteklosti, pretirano čustveni ali preplašeni odzivi, more in nočna groza, nenehno nihanje razpoloženja, težave s spanjem, napadi panike, tesnobe, fobije, mentalne »luknje« ali »odmaknjenost«, izogibanje, nezmožnost ljubiti, strah pred smrtjo, norostjo, psihosomatska obolenja, depresija, izguba spomina, oseba lahko celo oslepi, onemi, ogluši, postane paralizirana, doživlja kronične bolečine, kronično utrujenost, astmo, PMS, migrene in celo vrsto drugih psihosomatskih obolenj (prav tam, str. 114, 125).

Ko se oseba počuti vdano v usodo, misli, da se nič ne more spremeniti na bolje, ne glede na to, koliko energije vложи v to. Pri tem močno vlogo igrata zanikanje in izguba spomina, ki otežujeta ozdravitev. Ta dva simptoma nista prostovoljna odločitev človeka. V času travmatičnega dogodka zanikanje pomaga ohraniti zmožnost delovanja in preživetja. Ko pa je zanikanje kronično, postane slabo prilagojen simptom travme (prav tam, str. 125).

Pomemben je način, kako se odzovemo na travmatični dogodek, saj odziv določa, ali bo travma kruta ali pa bo duhovna učiteljica. Vsaka travma ponuja priložnost za pristno preobrazbo, saj nam popolnoma spremeni življenje, ga vrže iz ustaljenih tirnic in nam omogoči, da ga ponovno sestavimo na način, ki nam najbolj ustreza (prav tam, str. 145).

2.3 VZROKI IN POSLEDICE TRAVM

Vzrokov za travme je veliko. Najpogosteje jih povzroča stresni pojav, ki je zunaj običajne človeške izkušnje in ki bi poudarjeno povzročil pretres pri skoraj komerkoli. Stresni pojavi so lahko izguba enega od staršev ali bližnjih sorodnikov, telesne poškodbe, spolna, telesna ali čustvena zloraba, pričevanje nasilju ... (prav tam, str. 26, 48).

Posledice travmatskih izkušenj so različne. Navadno jih ne povzroča »sprožilni« dogodek sam (prav tam, str. 24), temveč so posledica čustev, stresa, dogodka in energije, ki se v času travme ni sprostila. Ko gre za travme, nam tisto, česar ne vemo, lahko škodi. Če ne vemo, da smo

travmatizirani, nam to ne omogoči prebroditi težav, ki jih travmatiziranost povzroča. Vendar pa je zanikanje razumljivo zaradi neverjetnega labirinta napačnih informacij in motivov, ki veljajo za travmo in njeno zdravljenje. Ker so lahko simptomi in čustva, povezani s travmo, ekstremni, se večina od nas (in naših bližnjih) umakne in poskuša zatreti te intenzivne odzive. Na žalost pa to vzajemno zanikanje lahko preprečuje ozdravitev (prav tam, str. 42–44).

Najpogostejši simptomi, ki jih občutimo kot posledico travme, so strah in tesnoba, nazadovanje v razvoju, nezaželene, vsiljive slike, izguba veselja in zmožnosti za uživanje v življenju, obnavljanje travme preko pripovedovanja in iger, umik, prekinjanje socialnih stikov, težave pri spanju, telesne težave, tvegano vedenje, znižanje samospoštovanja in slabša samopodoba, težave pri učenju in s koncentracijo, uporno vedenje, redka psihogena amnezija ter filmske predstave (flashbacki) o travmatskih dogodkih (prav tam, str. 13).

Travmatski dogodki lahko privedejo tudi do razvoja duševnih motenj, še posebej če so travmatske posledice zatrite in potisnjene na stran. Pogosto pride tudi do verižnih reakcij. To so z dogodkom vzročno povečane neugodne posledice prvotnega travmatskega doživetja ali izgube (prav tam, str. 9). Primer take verižne reakcije so občutki krivde, ki se pogosteje pojavijo, če je v travmatski dogodek vpletenih več oseb in je katera izmed njih huje poškodovana. Krivda se pojavi predvsem v povezavi s tem, da bi lahko naredil več ter da bi moral biti ti na mestu osebe, ki je hudo poškodovana ali je celo umrla. Ljudje navadno ne morejo pozabiti na travmatski dogodek, dokler si niso sposobni priznati tega, kar se jim je zgodilo, in ne začnejo prepoznavati nevidnih demonov, s katerimi se borijo (Kolk, 2023, str. 263).

2.4 SPOPRIJEMANJE S TRAVMAMI

Predelovanje travm je zelo dolg in naporen proces, ki ga mora opraviti vsak sam. Ljudje, ki so doživeli hujše travme in ki spoznajo, da svojih težav ne morejo rešiti sami, si lahko poiščejo strokovno pomoč: Strokovnjak jih vodi po poti spominov in občutij do samega jedra travme, kar jim omogoči, da jo razrešijo. Vendar pa pogovor ni vedno dovolj. Ljudje lahko preživijo mesece ali celo leta v pogovorih o svojih izkušnjah, jih podoživljajo, izražajo svoj strah, jezo in žalost, a če ne sprostijo ukleščene energije ali preidejo prvinskega odziva negibnosti, pogosto ostanejo zatakneni v travmatski labirint in še naprej doživljajo stiske (Levine, 2015, str. 25).

Zdravljenje travme je odvisno od prepoznavanja njenih simptomov. Ker so ti v veliki meri rezultat prvinskih odzivov, jih je pogosto težko prepoznati (prav tam, str. 27). V določenih

primerih se tako strokovnjaki kot tudi ljudje sami ne zavedajo, da simptomi, ki jih doživljajo, niso posledica bolezni, temveč posledica travmatskega dogodka iz preteklosti. Travme je mogoče ozdraviti, za kar pa je potrebno veliko volje. Simptomi ne bodo izzveneli samodejno, dokler ne bomo odzivov izčrpali in jih zaključili (prav tam, str. 35–38). Težavo pri prepoznavanju simptomov travme in posledično zdravljenju predstavlja dejstvo, da se simptomi lahko pojavijo več let ali celo desetletij po dogodku in da jih ne moremo odpraviti, dokler ne razrešimo travmatskega dogodka, ki pa ga je po več letih težko povezati z vzrokom za težave.

Naša zmožnost, da se ustrezno odzovemo, ko smo v nevarnosti in ogroženi, je določena na podlagi dogodka samega, življenjskega konteksta osebe v času travmatskega dogodka, njenih telesnih značilnosti, naučenih zmožnosti, izkustvenih občutkov za lastno zmožnost spoprijemanja z nevarnostjo ter prejšnjimi uspehi in porazi. Posledično smo ljudje različno pripravljeni na te odzive. Najbolj ranljiva skupina so zato otroci med 5. in 7. letom starosti (Samec in Slodnjak, 2001, str. 103), ki se že zavedajo, kaj se dogaja, a pogosto ne vedo, kaj to zanje pomeni.

Da bi travmo lahko predelali, jo včasih moramo podoživeti. To za telo predstavlja velik napor ter veliko stresa, saj vsi potlačeni spomini (Kolk, 2023, str. 231) privrejo na dan. Potlačitvi spominov lahko rečemo tudi disociativna amnezija. Je eden od obrambnih mehanizmov, ki jih telo izrabi, da bi se zavarovalo pred travmatsko izkušnjo. Če želimo travmo predelati, si moramo te potlačene spomine povrniti, čemur lahko rečemo tudi odklepanje preteklosti ali revizija preteklosti (prav tam, str. 345, 359). Iz raziskav je razvidno, da so povrnjeni spomini približno tako natančni kot tisti, ki niso bili nikoli izgubljeni (prav tam, str. 232).

2.5 POSTTRAVMATSKA STRESNA MOTNJA

Posttravmatska stresna motnja (PTSM ali angleško PTSD) je zakasnel ali podaljšan odziv na stresni dogodek ali na obremenilne okoliščine izjemno nevarne ali katastrofalne narave, kar skoraj vsakega spravi v hudo stisko (Samec in Slodnjak, 2001, str. 25). Vzroki za takšno motnjo niso prav natančno poznani, med njimi pa so psihološki, genetski, telesni in socialni (prav tam, str. 64). Ta motnja se razvije kot posledica travmatskega dogodka, vendar ni nujno, da jo razvije vsak posameznik.

Simptomi se navadno pojavijo z zakasnitvijo od nekaj tednov do nekaj mesecev ali celo let. V večini primerov je pričakovana ozdravitev. V manjšem številu lahko ta motnja postane kronična, z možnim prehodom v trajno osebnostno spremenjenost (prav tam, str. 25).

Ko je otrok soočen z zelo zastrašujočimi okoliščinami ali situacijo, ki ogroža njegovo življenje, lahko postane hudo vznemirjen, kar pogosto sproži jok in tresenje od strahu. Po travmatskem dogodku je nadvse pomembno, da so otroci ob svojih starših, da jih ti lahko pomirijo in potolažijo (prav tam, str. 31). Kriteriji diagnosticiranja so različni. Ugotavlja se, ali je otrok doživel ogrožajoč dogodek, podoživlja dogodek, je zavrt in se izogiba družabnim stikom, ima povečano vznurjenost, doživlja druge spremembe ter ali motnja traja več kot en mesec. Diagnoza je postavljena na podlagi pogovora z otrokom, starši in osebami, ki otroka dobro poznajo (prav tam, str. 15). Pri diagnozi si pomagajo tudi s risbami, igrami in vprašalniki. Pri otrocih so najpogostejši simptomi vsiljeni spomini, travmatske sanje, ponavljajoče se igre, čustvena zavrtost, zmanjšan interes za običajne dejavnosti, občutek osamitve in odtujenosti, strahovi, motnje spanja, negativna čustva, povečana razdražljivost, pretirana čuječnost, težave pri šolskem delu, stopnjevanje že prej obstoječih simptomov psihosocialnih in psihiatričnih motenj ali njihov ponovni pojav, nove psihosocialne in psihiatrične motenja (prav tam, str. 17).

Za otroka so najbolj vznemirljive vsiljene podobe, ki se lahko pojavijo ob kateremkoli času, podnevi ali ponoči, in so izredno žive. Včasih je otrok zares prepričan, da se dogodek ponavlja. Takšne izkušnje imenujemo flashback (prav tam, str. 31).

Pogosta posledica je tudi razvoj strahov, še posebno strahov pred dražljaji, ki so bili prisotni ob travmatskem dogodku. Očitno imajo ti strahovi varovalni pomen – za preživetje. Toda če so prisotni v hudi obliki, lahko motijo otrokovo življenje in življenje njegove družine (prav tam, str. 31). Otroci pogosto težko pripovedujejo o tem, kaj se jim je zgodilo, še posebej staršem in prijateljem. Ne želijo jih vznemiriti, zato zadržujejo izpoved zase (prav tam, str. 31–32).

Pri mladostnikih se PTSM pogosteje kaže kot depresivna razpoloženja, nekateri kažejo klinično sliko depresije s samomorilnimi mislimi ali s pretiranim uživanjem drog po nesreči (prav tam, str. 32).

2.6 ŽALOVANJE

Žalovanje je naravni proces, ki ga doživimo ob izgubi ljubljene osebe. Gre za normalen, čustveni odgovor na smrt ali druge vrste trajne izgube, ki se skozi čas spreminja in običajno izgine, ko se posameznik prilagodi na novo realnost.

Ob travmatski izgubi nekoga, še posebej če nam je bil blizu oziroma smo bili priča njeni smrti, je proces žalovanja dolg in naporen. Poteka v več fazah. Prva faza je šok, nesprejemanje smrti,

čustvena otopelost, zanikanje. Druga faza je protest, hrepenenje, močna čustvena reakcija. Tretja faza je dezorganizacija (prav tam, str. 101), četrta in s tem zadnja faza je reorganizacija (prav tam, str. 101). Navadno sta najtežji in tudi najdaljši prva in druga faza, saj se človek težko sprijazni s tem, da nekoga ni več in ga nikoli več ne bo videl. Žalovanje je izrazito individualen proces, ki poteka pri vsakem posamezniku nekoliko drugače. Odvisno je od mnogih specifičnih dejavnikov, kot so kvaliteta in dolžina odnosa med umrlim in žalujočim, starosti umrlega in starosti žalujočega, spola žalujočega, osebnostnih lastnosti žalujočega in njegovih preteklih izkušenj z žalovanjem, načina smrti, ali je bila smrt pričakovana ali nepričakovana ter mreže socialnih odnosov. Kljub temu da mora žalovati vsak sam, otroci nujno potrebujejo nekoga, ki jih razume in podpira ter v pogovoru dopušča teme izgube in smrti. Nepopolno, prekinjeno, zanikano ali nepredelano žalovanje po izgubi bližnjega pri žalujoči osebi povzroči težave ali celo hujše duševne stiske (prav tam, str. 100–103).

2.7 KAKO SE S TRAVMAMI SOOČAJO OTROCI

Sleherni otrok ima svoj vzorec odzivanja na stisko, ki jo doživlja. Za travmatski odziv pomembne lastnosti otroka so starost, razvojna faza, razumevanje dogajanja, osebnostne lastnosti, odpornost, pomen dogodka za otroka, prejšnje travme, prejšnje izgube, zdravstveno stanje, predhodne psihične in psihosocialne težave in motnje ter sposobnost poiskati in koristiti pomoč (prav tam, str. 10).

Poleg tega pa so pomembne tudi lastnosti, ki otroku pomagajo izbrati strategije za spopadanje s travmami. Načini spopadanja so odvisni od starosti, temperamenta, kognitivnih karakteristik in strategij, predhodnih izkušenj, družinskih strategij obvladovanja težav, strategij otrokovega vzornika, podpore socialne mreže in konteksta vsakodnevnega življenja (prav tam, str. 42). Pri otrocih je pomembno tudi to, da dobijo pomoč od zunaj, torej v šoli, s strani staršev, iz okolja ter včasih tudi strokovno pomoč psihiatrov. Otroci v težavah se navadno oprejo na obrambne mehanizme in potrebujejo pomoč pri njihovem opuščanju. Pogostejši obrambni mehanizmi so obtoževanje drugih, izguba spomina na dogodek in zanikanje, saj verjamejo, da če nečesa ne povejo na glas, se to ni zgodilo.

Koliko časa bo trajala otrokova prizadetost, je odvisno od mnogih vplivov. Predvsem so pomembni narava in intenziteta dogodka, izpostavljenost dogodku, vzrok ali storilec travmatskega dogajanja, sposobnost razumevanja in prepoznavanja ogroženosti, otrokova psihična odpornost, pomen dogodka in celotne situacije za otroka, dejanski ali namišljeni

»prispevek« otroka k dogodku, občutja krivde, pomoč otrokove naravne podporne mreže, spremljajoča ali druga neugodna dogajanja, ki sledijo prvotnemu travmatskemu dogodku ter širši kontekst travmatskega dogajanja. Verjetnost za razvoj travmatskih simptomov je odvisna od otrokove odprtosti, pa tudi od preostanka preživetvene energije, ki je bila prvotno mobilizirana za boj ali beg (Levine, 2019, str. 28).

Splošno razširjeno je mišljenje, da otrok hitro preboli in pozabi vse hudo (Psihične travme v otroštvu in adolescenci, 2001, str. 9), kar pa ni res, saj tudi potrebuje čas, da sprejme, kar se mu je zgodilo, in žaluje. Pogosto otrok spomine ki jih povezuje z jezo, žalostjo in strahom, potisne na stran, vendar to ne pomeni, da se ne zaveda, kaj se je zgodilo, ali je na to pozabil, temveč pomeni, da so se pri njem vklopili obrambni mehanizmi, ki mu omogočajo, da živi naprej.

Velik vpliv na otrokovo doživljanje travme imata družina in okolje. Odrasli pogosto ne prepoznajo znamenj otrokove stiske zaradi nevednosti ali zaradi premajhne občutljivosti ali pa se podzavestno branijo premišljevat o trpljenju otroka, saj jih to preveč prizadene. Pozno prepoznavanje pa na otroku lahko pusti hude posledice, ki jih lahko s seboj nosi do konca življenja, in mu onemogoča, da bi živel veselo in polno življenje s kar najmanj težavami. Kako prizadet bo otrok ob travmatskem dogodku, je odvisno tudi od prizadetosti staršev in od njihovih zmožnosti pomagati otroku, zato je pomembno, da se pomoč nudi tudi staršem (prav tam, str. 9–11).

Starši in ožja družina predstavljajo prvo zaščitno ograjo otroku ob hudem travmatskem doživetju. Za šolskega otroka pa gotovo predstavljajo tudi učitelji, svetovalni delavci in drugo šolsko osebje ter celotno šolsko vzdušje boljše ali slabšo zaščito pred dolgotrajnimi posledicami (prav tam, str. 12). Če je travma prizadela celotno družino, v kateri je več otrok, in ostane v družini le eden od staršev (na primer smrt enega izmed staršev), je skrb za najmlajšega otroka pogosto prepuščena najstarejšemu, starš pa se umakne v osamo, kar je slabo tako za najstarejšega izmed otrok, saj mora prevzeti starševske skrbi in odgovornosti, ko nanje še ni pripravljen in bi moral še vedno uživati v brezskrbnem otroštvu, kot tudi za mlajše otroke, saj nimajo ustreznega vodenja skozi življenje kljub trudu najstarejšega izmed njih.

3 EMPIRIČNI DEL

V tem delu naloge je na podlagi prebranih romanov predstavljeno, kako se osrednja književna lika spopadata s travmo, ki sta jo doživela v otroštvu, ter kako je ta vplivala na njuno nadaljnje življenje in okolico. Predstavili bomo dve deli, in sicer roman Črna mati zemla, ki ga je napisal Kristian Novak, in roman Plima Ane Schnabl.

Kristian Novak je hrvaški pisatelj in univerzitetni profesor. Svoje otroštvo in mladost je preživel v Medžimurju. Izdal je znanstveno monografijo Višjejezičnost i kolektivni identiteti iliraca (2012) ter romane Objеšeni (2005), Črna mati zemla (2013) in Cigan, ampak najlepši (2016). Roman Črna mati zemla je prejel nagrado Tportala za hrvaški roman leta, Večerni list pa ga je uvrstil med deset najboljših romanov zadnjih petdeset let (Črna mati zemla, 2015).

Ana Schnabl je slovenska pisateljica, novinarka in literarna kritičarka. Izdala je zbirko kratkih zgodb Razvezani (2017) in romane Mojstrovina (2020), Plima (2022) ter September (2024). Za zbirko Razvezani je prejela nagrado za najboljši prvenec na slovenskem knjižnem sejmu, sledili sta ji še dve nominaciji in nagrada Eda Budiše na Hrvaškem. Z romanom Mojstrovina je prišla v širši izbor za prestižno literarno nagrado Dublin, roman Plima pa je bil nominiran za nagrado kresnik (Beletrina, b. d.).

3.1 ČRNA MATI ZEMLA

Petletni Matija očetove smrti ni znal in zmoget sam preboleti. Otrok brez pomoči odrasle osebe in strokovne pomoči sam namreč ne zmore razrešiti travme. Matija kot odrasel človek preko nočnih mor in novih stresnih dejavnikov, kot so razhod z dekletom, pritiski založbe, da napiše knjigo, razvije paranoidna vedenja oz. duševno bolezen.

3.1.1 Povzetek zgodbe

Matija Dolenčec poskuša dokončati svojo tretjo knjigo. Z Dino sta imela sprva srečno razmerje, vendar se postopoma odtujita, saj Dina ugotovi, da Matija pogosto laže in pretirava. Ko ga sooči s tem, se njuno razmerje konča. Matija zapade v ustvarjalno krizo in se v baru napije. Zbudi se na tramvaju in medicinska sestra, sodelavka njegove sestre, ga odpelje v bolnišnico. Sestra ga pride iskat in doma mu pokaže njegove stare otroške risbe in zapise, ki jih je v otroštvu ustvarjal za očeta. Matija se tega ne spomni in sestra mu svetuje, naj obiše njenega prijatelja psihologa. Psiholog mu pojasni, da lahko ljudje travmatične dogodke potisnejo globoko v podzavest.

Matija se nato odpravi iskat bolnika, Stjepana Hećimovića, o katerem mu je sestra povedala, da mu ostaja le še nekaj tednov življenja. Nekaj ur mu sledi. Ob tem začne dobivati prebliske iz otroštva in sestavi se mu celotna slika. Ko se vrne domov, pokliče psihologa in mu prizna, da je kot otrok verjel, da je odgovoren za samomore v svoji vasi.

Drugi del romana nas popelje v Matijevo otroštvo. Na očetovem pogrebu je Matija prepričan, da je smrt le predstava in da se bo oče vrnil. Po pogrebu mu začne pisati pisma in puščati risbe na grobu, upajoč, da jih bo oče videl in prišel domov. Misli, da je očeta vzela država ali murske deklice. Murske deklice so mitološka bitja, ki ljudi potegnejo v reko Muro. V želji, da bi se oče vrnil, gre s prijateljem Dejanom ponj na postajo milice, a ker je neuspešen, se odloči zamenjati Dejana za očeta pri murskih deklicah. Ko ga že namerava potisniti v reko, Dejanov oče prepreči tragedijo. Zaradi tega se Matija še bolj osami. Kmalu spozna namišljeni bitji Hešta in Pujta. Sprva se zdita prijateljska, a postopoma postaneta nasilna – razmetavata mu sobo, ubijata živali in mu grozita. Matija se ju začne bati in se ju izogibati. Potem ko ga Pujto zbode z nožem, Matija v paniki zadavi sosedovega psa Lejdija. Na Matijev dom prideta socialna delavca, a se odločita, da dečka ne bodo dali v rejništvo. Ker otrok verjame, da ga Hešto in Pujto preganjata, se nekega dne odpravi v gozd poiskat očeta. Sredi snežne nevihte se izgubi. Nezavestnega ga najde ga moški in ga odpelje v bolnišnico. Zaradi podhladitve mu amputirajo dva prsta. V bolnišnici ga sprašujejo o njegovem otroštvu, a jim prikriva svojo stisko. S stričevo pomočjo se pridruži nogometnemu klubu Rudar, a se ne uvrsti v ekipo. Njegov novi prijatelj Franc poskuša postati vratar, vendar je prav tako neuspešen. Starejši fantje ga uporabljajo kot tarčo za strele na vaškem igrišču. V vasi se nato začne niz samomorov, ki jih Matija povezuje s svojo jezo. Vaščani postajajo sumničavi, še posebej po smrti Kunčeve Terezike, pri kateri so našli Matijeve risbe. Ko je Matija na obisku pri Zvonku Hrovatu Demokraciji, tudi ta stori samomor. Matija ugotovi, da Mladen, trener vratarjev, spolno zlorablja Franca, zato mu želi pomagati, a ga vaščani ne jemljejo resno. Franc pa postaja vse bolj čustveno otopel, in ko ga tudi Matija odrine od sebe na vaški zabavi, stori samomor v reki Muri. Vas za njegovo smrt okrivi Matijo. Ko se začne vojna, Matijeva mama sklene, da se preselijo v Zagreb.

Na koncu Matija zapiše vse svoje spomine ter jih pošlje svojemu nekdanjemu dekletu Dini, Stjepanu Hećimoviću in ženski, ki raziskuje primer osmih samomorov v Medžimurju. Sestane se z Dino in ji razloži, zakaj ji je poslal zapis svojih spominov. Sprejme svoje otroštvo in se odloči, da bo v prihodnosti obiskal Medžimurje.

3.1.2 Očetova smrt kot travmatičen dogodek v Matijevem otroštvu

Matija je v otroštvu doživel več travmatičnih dogodkov. Očetova smrt pa je najbolj vplivala na njegovo življenje. Deček se je zaprl vase in izločil iz okolice, čedalje bolj je veljal za izobčenca.

Ko je oče umrl, je bil Matija star pet let in ni razumel, kaj pomeni smrt. Ni verjel, da je truplo, ki leži v krsti, očetovo:

Poleg tega, to je treba jasno povedati, svojega očeta nisem videl mrtvega. Ko je velik črn avto z nemškimi registracijskimi tablicami nekaj dni prej zavil na dvorišče in ko so krsto postavili v dnevno sobo poleg televizorja na neko vrsto mrtvaškega odra, so vsi obmolnili. Mama je bila zmedena, gledala je skozi okno in nerazumljivo mrmrala. Vsi razen mene so jokali, tudi veliki stric. Nisem bil žalosten, ampak srečen, ker sem vedel, da ta kup mrtvega bledega mesa, ta lutka z modrikastim podbradkom in rokami, prekrižanimi na trebuhu, ne more biti moj oče. To bi morali videti vsi (Novak, 2015, str. 137).

Zaradi svojega otroškega pogleda na svet se ni sprijaznil z očetovo smrtjo, zato ga je ta še dolgo preganjala. Ob sestrični omembi, da se lahko z očetom še zmeraj pogovarja preko molitve ali obiska na grobu, je Matija začel risati risbe, pisati še ni znal, ter jih puščati na očetovem grobu.

Oživel sem le, kadar je mama rekla, da gre na pokopališče. Vprašal sem, ali lahko pustim sporočilo za očeta na grobu, in rekla je, da lahko. Ker še nisem znal napisati vseh črk, sem najprej narisal sebe, nato hišo in delavnico, očeta, umazanega po rokah in obrazu, in na koncu vodo, ki teče iz pipe, in milo. Vedel sem, da bo dojel (prav tam, str. 144–145).

Skozi risbe je Matija kasneje začel izražati tudi svoje strahove, tako so slike postajale vedno bolj nenavadne in strašljive. Sestra jih je pobirala z groba, ker se je bala, kaj si bodo vaščani mislili o njem.

Šlo je za otroške prikaze brutalnih scen maličenja, maltretiranja, najbrž smrti, povsem gotovo pa fizičnega trpljenja in bolečine. Na neki risbi se je dalo jasno videti otroka v središču, ki je klečal ali čepel, imel je ogromne črne oči, eno roko je dal v usta, iz katerih je kapljala rdeča kri, v drugi roki pa je držal nekaj, kar je bilo videti kot zavitek, tudi rdeče barve. Matija je pomislil, da je to srce. Okrog otroka je stalo pet ali šest človeških postav, z glavami obrnjenimi stran. Ali brez oči, ni se dalo razbrati. Bile so narisane z barvicami, pretežno samo s črno in rdečo barvo. Poteze so bile sunkovite, papir je bil skorajda

izrezbarjen, tako močno je moralo biti stiskanje barvic. Krogi niso bili zaključeni, nebo je bilo praviloma prekrito s črnimi in rdečimi črtami. Na nobeni risbi ni bilo sonca (prav tam, str. 100–101).

Ker ni verjel, da je njegov oče umrl, je iskal načine, kako priti do njega in ga pripeljati domov. Najprej je poskusil na policijski postaji.

Pomislil sem, da ga je mogoče ugrabila država. Babica je mamu kar naprej opozarjala, da nam bo država vzela hišo, če bomo zgradili počitniško hišico, ker to pomeni, da imamo preveč denarja. Poleg tega so, kadarkoli je oče prišel iz Nemčije, prihajali moški v oblekah, ki so ga spraševali, kaj vse je počel in s kom se je družil v Nemčiji, kam je šel v cerkev in kako dolgo je trajala maša. Vedel sem, da sta mama in ata v Nemčiji hodila k nemškim, ne pa k hrvaškim mašam, ker je pri hrvaški nekdo delil letake (predstavljal sem si, da so to majhne videokasete) proti Jugoslaviji. Če ga je vzela država, ga je vzela zato, ker so mislili, da bo zgradil počitniško hišico ali da v Nemčiji hodi k hrvaškim mašam. Vse, kar bi moral storiti, je to, da komu iz države potrdim, da nič od tega ni res (prav tam, str. 162–163).

Najprej se je moral pozanimati, kam država zapre ljudi, ki delajo proti njej. Dejanov oče mu je odgovoril: »Najprej na milico f Čakovec, te mogoče v zapor v Lepoglavo ali pa mogoče na Goli otok. Ton so eni, šteri so sovražniki dela fcof« (prav tam, str. 170). Tako sta se Matija in Dejan odločila, da bosta obiskala policijsko postajo v Čakovcu in povprašala po Matijevem očetu, vendar nista bila uspešna. Tako je Matija pomislil, da so očeta vzele murske deklice. Z zgodbo o murskih deklicah ga je seznanila babica.

Preden je mama prišla pome, sem jo [babico] še vprašal, kaj se zgodi z mladeniči, ki jih murske deklice potegnejo na dno. Rekla je, da ostanejo tam, pod dnem reke, v popolni temi, in čakajo, da jih zamenja kakšen živ. Mogoče bi bilo bolje, če mi tega ne bi povedala (prav tam, str. 153).

Prijatelja Dejana je bil pripravljen žrtvovati v zameno za očeta.

Dojel je, zakaj sem ga pravzaprav povabil s sabo. Če hočem, da mi vrnejo očeta, moramo dati koga v zameno. To ne morem biti sam, ker bi končal pod zemljo, oče pa med živimi in bi se tako zgrešila. Res me ni bilo strah skočiti, ampak takrat to preprosto nisem mogel biti jaz. Naj bo zdaj to Dejan, sem premišljeval, čez nekaj noči pa se bom vrnil z nekom drugim in ga rešil (prav tam, str. 187).

Na srečo je Dejanov oče zadnji hip preprečil nesrečo. Ta dogodek je Matijo še dodatno izoliral od okolja, v katerega že prej ni bil dobro vključen. V osamljenosti si je izmislil nova prijatelja Pujta in Hešta, a tadva sta postajala do njega nasilna.

V stiski se je nato zatekel k vaški legendi o svečarjih, nekakšnih duhovih, ki so ponoči tavalili po gozdu s svečami. Prepričan je bil, da je to edini način, da bosta Pujto in Hešto pustila njega in njegovo družino pri miru. V gozd se je odpravil iskat svojega očeta, ki naj bi bil pri svečarjih. A je spoznal, da tam ni svečarjev in da tudi njegovega očeta zares ni več. V tej noči si je prvič priznal očetovo smrt.

Težko je reči, ali sem v tisti temi in niču dejansko kaj spoznal. Bolje bi bilo reči, da sem se prepustil, priznal, privolil. Spoznavno se ni zgodilo nič, samo moči za boj nisem imel več. Prvič sem glasno izrekel, da je oče odšel in da ga ni (prav tam, str. 239).

Potem pa so se v vasi začeli pojavljati samomori in z vsako od žrtev je bil Matija nekako povezan. Pri Kunčeveži Tereziki so celo našli njegove slike, ki jih je puščal očetu na grobu. Za fanta pa je bil travmatičen predvsem samomor Zvonka Horvata Demokracije, saj je bil v času njegovega samomora Matija pri njem doma.

Strah pred tem, kaj bom videl, je bil manjši od strahu, da bom za vedno ostal okamenel na tem trosedu, zato sem vstal in šel na hodnik. Zvonko je visel na vrvici, privezani na leseno stopnico podstrešnega stopnišča. Najprej nisem videl vrvi, ker je bilo v hiši temačno, vrv pa je bila tanka, in je bilo videti, kot da Zvonko lebdi. Neslišno se je zvijal in trzal in se z rokami držal za vrv, kakor da je še imel dovolj moči za hlinjenje, da je priseben in dostojen. Nekako se je zdelo, da si je premislil, ko me je zagledal. Kakor da bi spoznal, da je edino, kar ga bo preživelo, prizor njegove nemoči, zabeležen v meni (prav tam, str. 357).

Bal se je, da so se samomori v vasi pojavljali zaradi njegove jeze. "Ne spet, sem pomislil. Zdaj sem resnično postajal pošast, celo za tiste, ki so me branili" (prav tam, str. 357).

Krivil se je tudi za samomor Franca, svojega edinega prijatelja po Dejanu. Matija je vedel, da Franca Mladen spolno zlorablja, ampak kot otrok mu ni znal pomagati in odrasli okoli njega mu tudi niso prisluhnili. »Neščem, ka bi še gda šou k Mladeni, Franc. Nekomi va pravla, pravla va tistomi miličniki, Stankenci, ge san si dober z njim, ali gospoudi va pravla, ka ti je napravo tej pokvarjenec« (prav tam, str. 338).

Na vaški zabavi so ga po dolgem času medse končno sprejeli vaški otroci. Zaradi tega se ni hotel povezovati s Francem, ki je prikazoval njegovo odmaknjenost od skupine. »Njegova pojavitev tam, pred otroki v zelenih dresih, je predstavljala vse tisto sramotno in umazano iz mojega življenja, čeprav nič od tega ni bil sam Franc. Tudi moj spomin nanj je povsem čist, ravno zato tako boleč« (prav tam, str. 369).

3.1.3 Namišljena prijatelja Hešto in Pujto

Matija je bil osamljen, ni vedel, kje je njegov oče, zato si je v stiski omislil prijatelja. Nekega zimskega večera, ko je bil v varstvu pri babici, je prvič zagledal Hešta in Pujta. »Njuni imeni nastaneta kot posledica posnemanja in preoblikovanja besed, ki jih babica uporabi za podenje kokoši« (Bračko, 2020).

Vpila je: 'Hešto! Pujto! Bežži ta! Hešto! Pujto! Koma te vrak nesej!' in ploskala z grčastimi nabranimi rokami. Tistega večera sem končno videl, pred čim tako furjasto bežijo. Namreč, takoj ko je babica prvič glasno zaklicala 'Hešto!', je iz teme med svinjakom in senikom skočil stvor, ne veliko večji od malo večjega psa, hodil je po dveh nogah in se z roko opiral ob tla. Z drugo roko si je nenehno popravljaj prevelik plašč, katerega rokavi so mu segali čez dlani in se vlekli po tleh. [...] Na nogah je imel namesto škornjev zavezani babičini kuhinjski krpi, na katerih je bilo z modrim sukancem izvezeno *Kosilo skuhanu en, dva, tri – možek znal ga bo pohvaliti in Kuharica naj manj govori, da se kosilo ne prismodi*. Na glavi je imel starinski krščak, kakršnega je nosil Dejanov ded, obraz pa je imel, koliker sem takrat lahko videl, podoben dobrohotni svinji. Z drobnimi očmi je ves čas izmenično mežikal, slinaste nosnice so se zapirale in razpirale. Zunanost tega rilca me je spominjala na to, kako sem si predstavljal sluzasto notranjost nosov normalnih živih bitjih. [...] Za tiste [kokoši], ki so tekle v nasprotno smer, je poskrbelo bitje, ki je skočilo iz teme med koruznjakom in starim vprežnim vozom, ko je babica zaklicala 'Pujto!'. Bil je malo manjši od Hešta, na sebi je imel pelerino kostanjeve barve in čez glavo kapuco, ki je imela zašiljen vrh. V glavi sta se mu gnetli dve velikanski zelenkasti mrežasti očesi, kakršna imajo mesarske muhe, noge pa je imel bose. Eno stopalo je imel skoraj dvakrat večje od drugega in ko je hodil, se je zdelo, da hoče to večje hoditi v nasprotni smeri (prav tam, str. 197–198).

Na začetku sta bila do Matije prijateljska, zaradi njune družbe se ni več počutil osamljenega.

Bili smo nerazdružljivi. Povsod smo šli skupaj, skoraj sta že vedela, kdaj morata biti pri miru in tiho, ampak pogosto sta se prepirala. Vedela sta, da se morata skriti, kadar imamo goste, zvečer, ko sem šel spat, pa sta babici pomagala zapreti kokoši. Pri meni sta bila spet zjutraj

in mi mahala z dvorišča, ko sem zajtrkoval. Jaz sem jima pomahal, ko me mama ni videla. Spremljala sta me v malo šolo in me zabavala po poti (prav tam, str. 202).

Skupaj so uganjali vragolije, a sta bila že vse od začetka nasilna.

Hešto pa je kar naprej metal kamne in Pujto ga je tožaril. Tako je enkrat, mi je povedal Pujto, vrgel kamen v hišo soseda Tončija, ki so ga nekateri klicali Lejdi, ker je imel psa, ki mu je bilo tako ime, in mu skoraj razbil steklo. Heštu sem rekel, da ne bom več njegov prijatelj, če bo to storil še enkrat. Vedno sta grdo govorila o tistih, ki jih ni bilo zraven (o sosedu Tončiju, da si vrta po nosu in smrka), pa tudi drug o drugem. Nenavadno je, da sta imela oba, kot je videti, prav. Zнала sta se močno stepsti in praviloma se je končalo tako, da je Hešto Pujta, ki je ležal na tleh in jokal, divje brcal in pljuval nanj (prav tam, str. 203).

S časom sta vse manj poslušala Matijeva navodila, tako sta babici pobila pet ali šest kokoši. Takrat je deček sklenil, da je tega dovolj, in se jima postavil po robu. Toda onadva sta mu grozila, da bosta vse pobila.

Gledali smo se skozi žico. 'Si mislo, ka lejko z noma delaš, ka ščejš? Ka naj lejko vržeš s kuče? Zaj boš vido, ka je tou pekeu. Zaj boš vido, ka je tou črna mati zemla. Müva ti pokaževa.' 'Ka ščeta od menej?' sem vprašal in brez uspeha lovil sapo. 'Tou, ka bi müva radiva, tou nama ne mreš dati. Tou va si samiva zejla,' je rekel Hešto in se zarežal. 'Najprlej bujeva drüjge kokouši, te ti bujeva omo. Z noužon va jo spikala, f hrbet. Strijca pa njegovo ženo, glavej njima odsekava med spanjon. Te ti zažgejva mamu. Poligejva ko z bencijnon pa jo zažgejva.' 'Fse, štere maš rad, ti zameva, tebej pa pistijva za konec. F kuči boš žijvo san pa fsakoga, šteri de prišo k tebi, va bujla,' je dodal Pujto in plosknil (prav tam, str. 208).

Zagrozil jima je, da bo prišel njegov oče, a sta mu rekla, da ne more priti, ker ga imajo svečarji.

'Prišo de moj ata pa ...' nisem znal nadaljevati, s strganim rokavom sem si obrisal solze. Poleg solz sem si obrisal tudi kri z obraza. 'Tvoj atek ne mre prijti. Ne mreš nama lagati. Znaš, ge je tvoj ata? Ne vejš. Müva pa znava.' Mislil sem, da me bosta iz zlobe mučila, ampak Pujto je komaj čakal, da bi mi razkril. 'Tvojoga ateka majo svečari, goraj v lejsi, na brejgaj. Ideš po njega? je rekel. Od smeha sta se opotekala po blatu (prav tam, str. 209).

Od takrat se je Matija zares začel bati Hešta in Pujta, zato se je pred njima skrival. »Mamu sem prosil, naj pred spanjem spusti rolete do konca. Tiste noči ju nisem videl, sem pa lahko dobro slišal, kako dihata in se naslanjata na okno« (prav tam, str. 214).

Njuno nasilje nad Matijo se je nadaljevalo in deček je v strahu zadavil sosedovega psa Lejdija.

Ko sem že mislil, da je konec in da sta odnehala, se je izza vogala prikazal Lejdi, majhen sosedov mešanček. Najprej me je samo gledal in mahal z repom. Pomahal sem mu, naj pride k meni, samo da Hešto in Pujto ne bi videla njegovega košatega repa, ki je nihal sem ter tja v somraku. Imel je svetlo dlako in lahko bi ga videla. Ni se premaknil, ampak je še naprej mahal z repom in zalajal. [...] Nakremžil sem se, kakor da se bo zaradi tega njegov lajež manj slišal, in si dal prst na usta. Lejdi me seveda ni razumel. Znova je zalajal, to pot glasneje. Vrgel sem se nanj, ga močno objel, potegnil za leseno stranišče in se ulegel nanj. 'Tiju boj, daj, Lejdi. Prosin te, somo tiju boj, ka naj ne ta čüla,' sem šepetal in ga vse močneje stiskal, on pa vse glasneje cvilil. [...] Začutil sem, da glas prihaja iz grla, in tam sem ga vse močneje stiskal. Lejdi ni več mahal z repom, ampak se je začel premetavati, skušal je obrniti glavo tako, da bi me lahko ugriznil bodisi v roko bodisi v obraz. Zbral sem vse moči in ga stiskal za vrat najmočneje, kar sem mogel [...]. Ko sem se odmaknil od njega, sem videl, da mirno leži in ne diha (prav tam, str. 216–218).

Ker je imel Matija modrice po telesu, je na njegov dom prišla socialna služba preverit, kaj se dogaja z dečkom. Nato je njegove babico zadela možganska kap, tudi za to sta bila odgovorna Hešto in Pujto. V obupu je Matija sklenil, da bo odšel iskat očeta k svečarjem.

Nisem ju jasno videl, ampak zazdelo se mi je, da stojita pri vhodu na pokopališče. Pred očmi se mi je še prikazovalo, kaj sta naredila Nacu, začel sem hitreje dihati, vendar mi še na misel ni prišlo, da bi pobegnil. Dohitela bi me, še preden bi mi uspelo priti do najbližje hiše. Zato sem jima rekel: 'Če me ščejeta bujati, tak kak sta gnes Naca, te de boukše, ka tou napravita fčasi zaj, k age iden v lejs.' Dve senci v noči se nista premaknili, nobena se ni oglasila. 'Ge iden po ateka, k svečaron, pa da prijdeva nazaj, te de boukše, ka vaj več nega. Stukla va vaj f črno mater zemlou.' Ko sem to rekel, sem jima obrnil hrbet in se odpravil proti gozdu (prav tam, str. 236–237).

Ko se je vrnil iz bolnišnice, sta ga nekaj časa pustila na miru. Matija je začel ignorirati njuna dejanja in njun obstoj.

Hešto in Pujto sta bila še vedno tu, nekje na robu vidnega polja. Bil sem dovolj močan, da sem ju ignoriral, nisem jima posvečal pozornosti in v tem sem se dobro izuril. Znalo se je zgoditi, da je kateri od njiju med kosilom skočil izpod mize in mi pljunil v enolončnico ali se mi useknil v pire krompir. Jedel sem, čeprav se mi je gabilo, zanalašč. Včasih sta ponoči gledala skozi okno, ampak tega me sploh ni bilo več strah (prav tam, str. 262).

Potem pa so se v vasi začeli pojavljati samomori. O njih sta veliko vedela prav Hešto in Pujto in informacije sta rade volje delila z Matijo. Zatrdila sta mu, da ni on kriv.

'Nejsi ga tij bujo,' sem zaslišal znan glas. Nisem se obrnil, vendar sem vedel, da me gledajo zeleno-modre oči velike muhe. Dve leti sem se ju uspešno izogibal, nisem jima pripisoval več pomembnosti kot zvoku iz ozadja, ki ga tako ali tako nihče ne sliši. Zdaj sem hotel slišati. 'Nejsi ga tij bujo,' je ponovil Hešto. 'Njega so fsi na vejsi vidli somo, da je biu vesejli. Nišče je nej znau, kan jemi tou tü pa ton prijde ... Takša globoka žalost, ka si tou ne mre nišče predstavlati. Znalo ga je tak stisnoti, ka je nej mogo nika, samo ležo je ali sedo pa glejdo f kmico pa ščeu je odijti f tou kmico. Tou je nej znau nišče, somo njegov brat. Somo Njemi je pravo, ka bi fčasi rad mrou. Njegov brat pa je tou nej ščeu nikomi povedati, ka je tuj san ščeu, ka bi ga nej bilou' (prav tam, str. 288).

Ko se je Matija z materjo in sestro usedel na avtobusom, da bi se odpeljali v Zagreb, je za hip videl še Hešta in Pujta. »Stala sta ob cesti, na izhodu iz vasi. Nista mahala, nista me klicala, samo nemo sta stala in me pospremila s pogledom« (prav tam, str. 381).

Za Matijo se je začejalo novo življenje in vse spomine je potisnil v pozabo.

3.1.4 Odziv družine ob očetovi smrti

Tudi ostale družinske člane je prizadela očetova smrt. Vsak izmed njih se je z njo soočal na svoj način. Sestra je postala tiha in zaprta vase. Težko ji je bilo razložiti Matiji, da očeta ni več.

Ni mi hotela pogledati v oči, nekaj je govorila o angelih in da so mrtvi pravzaprav vedno tu, ampak skodelica ji je padla v pomivalno korito, zato je roke uprla v boke, glavo potegnila med ramena, kakor da bi hotela za hip biti znotraj sebe, in jezno rekla: 'Ata je mrtef, odijšo je, z njim se lejko pogučavleš, če boš molo ali pa če ideš na njegov grob' (prav tam, str. 139).

Vse spomine na očeta, ki so se ohranili na fotografijah, je pospravila. Verjetno zato, da bi materi olajšala žalovanje. Mamo je namreč očetova smrt povsem potrla. Pred otrokoma je poskušala biti močna, ni jima hotela pokazati svojega brezupa. Zaradi njiju je poskuša živeti naprej, čeprav je še zmeraj kazala žalost navzven in navznoter.

3.1.5 Posledice travm pri odraslem Matiji

Matija je po selitvi v Zagreb svoje otroštvo v Medžimurju pokopal globoko vase in si namesto njega ustvaril novo, izmišljeno otroštvo. Svoje laži je tako nezavedno ohranjal tudi, ko je živel

skupaj z Dino. Ta je spoznala, da se nekatere njegove zgodbe iz otroštva ali mladosti ne ujemajo z realnostjo. Vrh njenega spoznanja o Matijevih lažeh pa je bil, ko si je Matija začel izmišljevati še njene spomine. Tako se je odločila, da bo preverila, ali Matija sploh govori resnico. Odšla je k njegovi mami domov ter si sposodila nekaj otroških fotografij, ki jih je potem s pomočjo računalniškega programa izrezala tako, da so na njih ostali samo družinski člani. Te je nato lepila na različna ozadja s kraji, za katere je menila, da jih Matijeva družina ni nikoli obiskala.

Kolaže bo pokazala Matiji. Če bo rekel, da se ne spomni, kdaj in kje je bilo to posneto, in da ne ve, kdo so drugi ljudje – bo govoril resnico. Če pa bo pripovedoval o fotografijah in ljudeh na njih, bo to dokaz, da laže, in ta večer ga bo za vedno zapustila (prav tam, str. 75).

Njegove nočne more so odraz travmatičnih dogodkov iz njegovega otroštva, potlačenih čustev in stresa, ki ga je povzročil razhod z Dino. Njegovo anksioznost pa je še stopnjeval pritisk založbe, da napiše novo knjigo. Vsega je bilo preveč in to je prihajalo na plano v obliki nočnih mor. “Nekaj noči zapored se je zbujal, misleč, da ga nekdo kliče z ulice. Na pol v spanju ga je bilo strah pogledati, ali res kdo stoji tam, sredi noči” (prav tam, str. 83).

Ne more več spati, zato zvečer hodi na sprehode po mestu, saj ga ti pomirjajo. Na enem teh nočnih sprehodov na oknu opazi dlan, ki jo nato ponovno vidi še v sanjah. Ta dlan ga spominja na mrtvega otroka (Franjo), saj se krivi za njegovo smrt. Množice belih senc bi lahko bile murske deklice, ki so vzele Franja, ko je utonil v Muri (babičina zgodba).

Nekaj noči je namesto spanja prehodil pol mesta. Ko je šel mimo družinske hiše v Cvetnem naselju, se je zastrmel vanjo, ker se mu je zazdelo, da je v podobni hiši živel, ko je bil majhen, v Medžimurju. [...] Tako je stal nekaj časa, ker se mu je zdelo, da se spominja neke igre z vrvjo in lopato, ko se je iz teme za oknom nenadoma prikazala povsem bela roka, ki se je z razširjenimi prsti naslonila na steklo. Ni se videlo, čigava je, je pa za strašljivo roko v različnih smereh preletavala množica belih senc. Matija je začarano gledal še nekaj sekund, nato pa stekel k osvetljeni ulici. To roko je povsem jasno videl znova, ko je v postelji zaprl oči. Bila je mlečno bela in modrikasta, hladna, kakor roka mrtvega otroka (prav tam, str. 84).

V naslednjih sanjah se Matija znajde v naselju, ki bi lahko bilo njegov rojstni kraj, hrib z iglavci pa ga mogoče spominja na noč, ko je pobegnil od doma in skoraj zmrznil. Voda je Mura. Psi, kokoši, krave in ljudje umirajo, kar ga spomni na Pujtove in Heštove grožnje, da bosta vse ubila, umirali bodo v bolečinah, njega pa bosta pustila kot zadnjega, da bo vse to nemočno opazoval in trpel.

Matija postaja paranoičen. Delčki njegovega otroštva počasi kapljajo na svetlo.

Začel sem se bati stvari in čudno reagirat. Hodim po cesti, za mano pelje avto, njegov zvok se mi zazdi znan, ratam slabe volje, začne me zebst od znotraj ... Zmrazi me po celem telesu. Slabo spim. Strah me je, sanjam neumnosti. Pa včasih se mi zdi, da me nekdo zasleduje. Zdi se mi, da mogoče ... da vidim ljudi, ki jih drugi ne vidijo (prav tam, str. 99).

Avto ga mogoče spominja na avto, s katerim se je skupaj s Franjem peljal z nogometa. Zebe ga kot takrat, ko je pobegnil od doma in skoraj zmrznil. Občutek ima, da ga nekdo zasleduje, isti strah je občutil tudi, ko je bil majhen in sta mu Pujto in Hešto povsod sledila ter ga strašila.

3.1.6 Nudenje pomoči Matiji

Sestra mu v otroštvu ni znala pomagati, a ga je sprejemala takega, kot je bil, s pokopališča je domov nosila slike in sporočila, ki jih je puščal za očeta. Pokaže mu jih je šele kasneje v življenju, ko se ves izgubljen po razhodu z Dino pojavi pri njej doma.

‘Te risbe pa sporočila si puščal atu na grobu, ko si bil majhen,’ je zašepetala sestra, medtem ko je topo gledala. ‘Pobirala sem jih za tabo, ker sem se bala, kaj si bojo ljudje v vasi mislili o tebi. Nisem hotela, da bi se te bali, čeprav si se tako mami kot meni zdel zelo čuden po atovi smrti’ (prav tam, str. 101).

Pove mu tudi, da se je po očetovi smrti pogosto čudno vedel:

Pogosto si se pogovarjal sam s sabo. Enkrat sem prišla v sobo, stal si sred svoje sobe pa gledal v najtemnejši kot stropa in komajda razumljivo govoril, napol v nekem čudnem jeziku. Spomnim se, da si izgovarjal neke besede ... undal, brokesto, safuntteo ... pol si pa kimal in se smejal. Ko si dojel, da te gledam, si pogledal v strop pa temu nekemu rekel, da sem tvoja sestra in “naj me pustita” (prav tam, str. 102).

Bratu svetuje, naj obišče njenega prijatelja psihologu, da mu bo pomagal pri soočanju s travmami iz otroštva.

Čeprav Matija navzven noče pokazati, da potrebuje pomoč, se zaveda, da tako ne more več živeti naprej, zato res obišče psihologa. Ta mu pomaga prebuditi njegove potlačene spomine.

Če se človek nauči živeti sam s celotnim sabo, nositi svoje potovalke, polne potlačenih sramotnih in težkih stvari, jih včasih odpre in pogleda vso tisto gnilobo in vso tisto navlako

... se bo bolje razumel, če nič drugega. In bo srečnejši. Fajter v življenju, fer do sebe, najbrž. Ne glede na to, kaj si dal skoz, zdaj si tu, preživel si, stojiš na nogah, s svojo prtljago in demoni. Narediti moraš korak, to je vse (prav tam, str. 111).

Sledi profesorju Stjepanu Hećimoviću, ki ima samo še nekaj mesecev življenja, in na njegovem predavanju doživi preblisk. Začne se spominjati svojega otroštva.

Mislil sem, da sem jih ubil. Zato sem pozabil. Stvari, ki si jih pozabil, nekaj časa počakajo. Prekrižajo roke in te gledajo od nekod, dregajo se s komolci v rebra in se tiho posmehujejo, da ne bi motile svetosti zablode. Glasnejše postanejo šele, ko nehaš, ko res ne veš, kako naprej, in takrat pridejo pote, besne, ker si jih prikrajšal za pravico do sobivanja z vsemi novimi predmeti in ljudmi, ki jih pridno tlačiš v skladišče, ki mu rečeš moje življenje. Zdaj jih končno vidim jasno in grem proti njim (prav tam, str. 123).

3.1.7 Jezik in slog v romanu

Delo Črna mati zemla ni porinjeno v en sam žanrski predal, marveč je sprimek psihološkega trilerja, socialne satire, ljubezenskega romana, dokumentarne literature in še česa. Njegova največja posebnost pa je jezikovna razslojenost, kajti izmenjujejo se knjižna hrvaščina, medžimursko narečje, slengi, medicinski žargon, arhaična govornica ali urbani govor, kar prispeva k prepričljivosti literarnih figur in njihovih medsebojnih dialogov. Z vsemi jezikovnimi akrobacijami se je izvrstno spopadla prevajalka Đurđa Strsoglavec (Krkoč Lasič, 2015).

Roman se začne s hladnim akademskim slogom in povzema rezultate raziskav fenomena osemkratnega samomora v majhni medžimurski vasi.

V neki medžimurski vasi na južnem bregu Mure so od srede maja do konca junija 1991 zabeležili skupno osem samomorov. Glede na uradne zapisnike in poročila s kraja dogodka Policijske uprave Medžimurje (tedanje Postaje milice Mursko Središće) ni bilo znakov o medsebojni povezanosti teh osmih primerov samomora. V Medžimurju, kjer je glede na popis iz leta 1991 živelo 119.866 prebivalcev, se je tega leta zgodilo skupno 21 samomorov, kar sodi med najnižjo zabeleženo regionalno stopnjo samomora na Hrvaškem tega leta (Novak, 2015, str. 9).

Vendar pa v prvi četrtini roman postane sodobna ljubezenska zgodba, za ta del pa je značilno odlično profiliranje moških in ženskih protagonistov ter topla in prepričljiva predstavitev njihovih vsakdanjih navad, obredov in skupnega jezika (Kvaternik, 2019).

Dina je v nepovezanem pogovoru pogosto rimala, kadar ni vedela, kaj bi rekla, ali kadar ni bila zbrana. Preprosto je ponovila zadnjo izgovorjeno besedo in se z rimo navezala nanjo, ne glede na logiko. Matija je tudi v tem videl babičin vpliv. 'Pobrala? S starega mahedrala?' 'A takrat, ko si drdrala?' 'Ti grem na živce s tem? Ti utrujam? Me boš znogiral? Si boš našel drugo? Ok, pejd, kurbir navaden. Zgin, prasec, briga me. Smet. Gnoj. Čak, čak, boš že videl. Kako si rekel, da rečejo v Medžimurju? Vsaka rit pride na vece' (Novak, 2015, str. 49).

Drugi del romana pa je napisan v zanimivi kombinaciji književnega jezika in medžimurskega narečja (ki se pojavlja predvsem v dialogih). Narečje uporablja zmerno, a učinkovito, da oriše »pokrajino« in vzdušje svoje vse bolj skrivnostne zgodbe ter karakterizira like. Tako narečje tukaj ni cilj sam sebi, temveč prispeva k vzdušju življenja v majhnem in izoliranem medžimurskem mestu (Kvaternik, 2019).

Prevajalka Đurđa Strsoglavec je medžimursko narečje prevedla v prekmursko.

'Moj ata je nej žijf pokopani.' 'Kaj pa?' 'Sploj je nej pokopani, budala. Vidu san, ka so pokopali, in tou je nej biu človek, še menje pa moj ata.' 'Ali fsi so vidli ...' 'Eh, ka so vidli. Si tij ka vido? Nišče nej nika vido. Cejla vejs se dela, ka je mrtef, zavolo menej, ge pa ne ven, zakoj. Mogouče nas je zapūjsto, pa neščejo, ka bi ga šou iskat' (Novak, 2015, str. 162).

V tem delu romana se slog in motivi pripovedovanja razlikujejo od kvaziavtobiografske pripovedi o odraščanju do globoke, večplastne in moteče psihološke proze, ki na več mestih skoraj postane intenzivno grozljiva proza in/ali magični realizem (Kvaternik, 2019).

Matija skozi celo pripoved komentira preteklo dogajanje in želi razložiti svoja dejanja, primerja svoj otroški svet in današnjega. "Čudno je, na kakšen način se je do danes spremenila količina stvari v svetu, za katere nimam besed. Danes je precej večja" (prav tam, str. 136).

Meni, da bi mu morali v otroštvu naravnost povedati, kaj se je v resnici zgodilo z očetom, kakšne spremembe je na očetovem telesu povzročila smrt.

Danes to težko pojasnim, ampak nisem mogel dojeti, da je [oče] nehal obstajati, ko smo pokopali tisto omaro. Mogoče bi tudi dojel, če bi mi kdo povedal naravnost. Tvoj oče je

nehal živeti, potem ko so mu odpovedali vsi vitalni organi. Srce je nehalo črpati kri, zato so začele možganske celice postopoma odpovedovati. Njegovo telo je čez nekaj časa povsem otrpnilo, mikroorganizmi v njegovem prebavnem sistemu pa so začeli proizvajati pline. Temperatura telesa se je znižala in začel se je proces gnitja in razpadanja, ki se konča šele, ko ostanejo samo kosti, nohti in lasje. Nohti in lasje rastejo tudi po smrti, zato je truplo videti kot zlakoten pijanec. Ja, če bi mi povedali tako, da se to dogaja, kakšen umre malo prej, kakšen pozneje ... ga ne bi bil iskal (prav tam, str. 180).

Sprašujemo se, ali bi petletni deček vse to razumel in sprejel očetovo smrt.

Ker pa mu takrat ni nihče pojasnil, kaj se je zgodilo, je imel občutek, da to, kar vidi, ni resnica.

»Gledal sem kuliso iz ljudi in v tem prizoru je bilo nekaj statičnega, nekaj večnega, kar je upravičevalo nelagodje, ki me bo, tega takrat nisem vedel, spremljalo vse življenje. Šlo je za slutnjo, da je vse, kar vidim, lažno« (prav tam, str. 132).

3.1.8 O naslovu romana in poglavij

Zemlja blizu Matijeve vasi je tako temna, ker je vpila že vso temo, ki pride z vsako nočjo. Te teme je sedaj preveč in se širi po okolici. Tako lahko Matija intepretira svojo žalost ob očetovi smrti, ker ga je ta vsa prevzela in se sedaj širi kot tema iz zemlje iz njega v okolico.

Dojel sem, zakaj je zemlja blizu moje vasi vedno tako preklemano temna, skorajda črna. Črna mati zemla. Vsakič, ko pade noč, gosta tema pronica v zemljo. Zemlja pa ne more več veliko vpiti. Bil je gotovo, da bo tema čez nekaj časa ostala nad zemljo in da se ne bo nikoli več zdanilo (Novak, 2015, str. 184–185).

Novak pa naslov razlaga kot frazo, ki se pojavlja v Medžimurju in je povezana s smrtjo in tistimi, ki ostanejo živi:

To je fraza, ki se v Medžimurju uporablja v različnih kontekstih. Lahko ste pijani 'kak črna mati zemla', zaspani 'kak črna mati zemla', lahko tudi koga zatolčete 'v črno mater zemlo'. Ko umremo, gremo pri nas pod zemljo. Ker govori roman Črna mati zemla o smrti in o tem, kako se znajdejo tisti, ki so ostali živi, se mi je ta naslov ponujal kar sam od sebe. Poleg tega imamo v Medžimurju posebno topel odnos do svoje zemlje. Obstaja legenda, po kateri je Bog najlepši del zemlje ohranil zase, pa ga je potem dal Medžimurcem, da obdelujejo ta raj na zemlji. Toda za vsako lepo fasado je klica gnilobe (Plahuta Simčič, 2016).

Zanimiva so tudi poimenovanja poglavij: Zbiralci sekundarnih odpadkov, Kako narisati otomas in Škatle za bes.

Tako kot zbiralci sekundarnih odpadkov poskuša Matija zbrati izgubljene spomine iz otroštva. Odpadki simbolizirajo globoko v podzavest potlačene spomine, ki jih je Matija kot otrok "zavrgel", da bi se obvaroval in preživel.

V naslovu Kako narisati otomas lahko besedo otomas preberemo nazaj in dobimo besedo samota. Tako si lahko ponovno postavimo vprašanje: Kako preživeti samoto? Kako je Matija premagoval samoto po očetovi smrti in kasneje samoto zaradi izobčenosti?

V poglavju z naslovom Škatle za bes Matija opisuje obdobje, v katerem se je zaradi svoje jeze krivil za samomore, ki so se začeli pojavljati v vasi. Da bi vse obvaroval, je iznašel škatle za bes in vanje spuščal svoj bes.

Zdaj sem še kako potreboval škatlo za bes, kar slišal sem, kako škripa blazina. 'Doma san,' sem zamomljal in stekel naravnost na podstrešje. Mračilo se je že. Škatle ni bilo. Zajela me je panika. 'Ge je škatla?' sem zavpil. Že dve leti smo živeli pridušeno in redkokatero izjavo je bilo mogoče slišati v vseh delih hiše.[...] Ponovil sem, kar sem mogel mirno: 'Ge je škatla?' 'Kakša škatla? Ka te je pa prijmlolo?' je rekla mama. Nista razumeli, v kakšni nevarnosti sta. [...] Bes v meni se ni manjšal, rasel pa je strah, da bosta morali tudi onidve umreti zaradi mene (prav tam, str. 317–318).

3.2 PLIMA

Delo slovenske pisateljice Ane Schnabl Plima prikazuje, kako se odrasli spoprijemajo s posledicami travmatičnih dogodkov iz otroštva. Dunja skozi celotno zgodbo razrešuje travmo, ki jo je doživela ob smrti svojega brata Dražena in kasneje tudi samomoru očeta. Ker ob teh dogodkih ni bila deležna strokovne pomoči niti pomoči bližnjih, saj so bili ti prav tako travmatizirani in ji niso bili sposobni pomagati, je njena travma ostala nerešena in jo je preganjala tudi kasneje v življenju. Dunja se je s tem, ko se je odločila napisati knjigo in raziskati, kaj se je v resnici zgodilo na dan smrti njenega brata, lotila razreševanja svoje travme. S tem si je povrnila potlačene spomine oz. odklenila preteklost. Težko se je sprijaznila z dejstvom, da njen brat ni bil samo žrtev, ampak je delno tudi sam pripomogel k nesreči.

3.2.1 Povzetek zgodbe

V ospredju zgodbe je Dunja, ki se spominja svojega pokojnega brata Dražena, ki je bil najden mrtev na plaži pod piransko cerkvijo, in dogodkov iz preteklosti, ki so močno vplivali na njeno življenje. Pripotuje v Piran, da bi razjasnila okoliščine bratove smrti. V uvodu se spomni trenutkov iz otroštva, ko je njen brat kadil na balkonu in se smejal mami, ko se je ta vrnila iz trgovine. Ko se predrami iz spominov, naleti na prijateljico Katarino, s katero se pogovarjata o letih, ki so minila, odkar sta se nazadnje videli. Dunja se zaveda, da jo ljudje še vedno poznajo po tragediji, ki je pretresla njeno družino. V mislih se vrača k dnevu, ko je njen brat umrl, kar ji še naprej vzbuja občutke žalosti in bolečine. Naslednji dan obišče Katarino in ugotovi, da se ta ne prilega prenovljenemu stanovanju, v katerem živi s Kristijanom Battelijem, Draženovim najboljšim prijateljem in njeno nekdanjo simpatijo. Nekaj dni kasneje se s Kristijanom pogovarjata o dogodkih iz preteklosti, spomnita se Draženovega nenadnega umika iz njenega življenja, ki naj bi ga povzročili ljubosumnost in zapleti okoli Mirele, dekleta, v katerega naj bi bila oba zaljubljena. Dunja in Kristijan se dogovorita za večerjo, ona pa se spomni, kako je Kristijan v preteklosti vplival na njen odnos z Draženom. Njuna komunikacija postane napeta, ko se dotakneta Draženovih zadnjih dni in Mirele. Dunja se jo odloči poklicati, da bi izvedela več o Draženu in dogodkih, ki so vodili do njegove smrti. Po številnih poskusih se končno srečata. Mirela ji razkrije svoje občutke do Dražena in njun odnos, kar Dunjo še dodatno zmede. Po večerji pri Kristijanu in Katarini gre s Katarinino hčerko v mesto in tam izve presenetljive informacije. Novica, da je Kristijan gej, dodatno oteži odkrivanje resnice, kaj se je zgodilo Draženu. Skozi besedno igro Kristijana sooči s svojim odkritjem in ta ji je na koncu primoran povedati resnico. Med drugim obiskom pri Mireli Dunja najde sporočila, ki jih je Dražen pisal Mireli, zaradi česar se ženski spreta. Mirela se brani in ji pojasni, da jo je Dražen na obzidju otipaval, zato ga je odrinila in ta je nesrečno padel čez obzidje. Ob odkritju resnice se Dunja pretresena vrne v Ljubljano. Zave se, da preteklost nikoli popolnoma ne izgine in da se je pomembno soočiti z njo, da bi lahko živela naprej.

3.2.2 Draženova smrt kot travmatičen dogodek v Dunjinem otroštvu

Zgodba je polna travmatičnih dogodkov. Glavni je Draženova smrt. Poleg tega pa je Dunji in njeni mami travmo povzročil tudi očetov samomor.

Draženova smrt se je zgodila v sumljivih okoliščinah.

Še ne moremo vedeti, kaj je bilo, je svetli vsrkal vsa vprašanja, da je temni lažje povzel: za zidom ob cerkvi smo našli pijačo, prazni steklenici cenene vina, a še ne vemo, kdo ju je spil. Forenziki bodo kaj razložili, obdukcija kaj pojasnila: je Dražen padel pijan, po nesreči? Bi mu kdo, fantu, najstniku komaj, želel škodovati? Je morda skočil nalašč, v nesreči – a o tem kasneje in z vami, saj ste Dražena, je zavrl v ruševinah, pač pač pač najbolje poznali (Schnabl, 2022, str. 67–68).

Kriminalista, ki sta primer preiskovala, sta verjela, da bodo kljub začetnemu pomanjkanju dokazov s pomočjo prič izvedeli več o tem, kaj se je zgodilo. Po več letih preiskovanja sta prekinila preiskavo zaradi pomanjkanja dokazov in obremenjenosti z drugimi primeri. Tako družina ni predelala vseh štirih faz žalovanja, saj zgodba ni bila zaključena.

Dunja je za bratovo smrt izvedela skrita za vrati svoje sobe.

Šele ona, zažgana deklica med razletenimi starši, je z očmi – z očmi, polnimi saj –, saj ni našla k slovnici vprašala – Pa kaj je bilo? Kaj se je vendar zgodilo? Kako lahko kdorkoli pade, pade z višine, kako je lahko padel prav on? Zakaj je padel prav Dražen? Dražen, moj brat? (prav tam, str. 68).

Njena reakcija je bila burna. Takoj je stekla k staršem in začela jokati, mislila je, da vsi lažejo. Ni se mogla sprijazniti s tem, kar se je zgodilo.

Splazila se je, mala, majhna Dunjo, med mamo, zakopano, in očeta, kleččega pred vrati postave, in zajokala – Mami, oči? –, se zgrbila – Ni res! Ni res! –, se vase zavrtala – Lažete mi! –, ju udrihala – Lažete, lažete mi! –, ju ščipala – Da bi se zbudila! Da bi se zbudili vsi! – in se zubljem, maminim in očetovim rokam, ki so jo tesno ovile, hitro, prehitro do dna prepustila (prav tam, str. 37).

Starša sta jo želela potolažiti, a tega nista bila zmožna zaradi svojih nepredelanih čustev v povezavi z izgubo sina. Potem ko sta odšla v mrtvašnico prepoznat truplo, sta se domov vrnila vsa zgrožena, kar je opazila tudi Dunja.

Nanjo sta poveznila svoje roke in tiste prosojne roke niso ničesar ublažile, tam pod klifom je res ležal Dražen, tam pod rjuho je res ležal Dražen, na nosilih je res ležal Dražen, v mrtvašnici je ležal Dražen, povsod tam, nepremičen, Dražen, in kaj, povejte, vi, ki veste, bi to lahko ublažilo? (prav tam, str. 70).

Ponovni čustveni udarec, ki je njeno travmo še okrepil, je bil očetov samomor. Bil je zelo nepričakovan, saj je oče prvič po dolgem času pokazal voljo do življenja, zato je Dunja verjela, da mu gre na bolje.

3.2.3 Materin in očetov odziv na sinovo smrt

Poleg Dunje sta se s travmatičnimi posledicami spopadala tudi njena mama in oče. Vsak na svoj način sta poskušala prebroditi ta dogodek, a očetu to ni uspelo, zato naredi samomor. Zaradi lastne travme nista bila sposobna pomagati niti hčeri Dunji, ki je bila v žalosti prepuščena sama sebi.

Mama se je ob prihodu policije na njihova vrata zelo prestrašila, slutila je, da se je njenemu sinu zgodilo nekaj hudega.

Povejte nama tu (pri teh vratih, prekletih vratih brez kukala), je zahtevala, za Dražena gre, vem, nisem neumna, ni ga domov, bi moral biti doma, so ji črvi crkali iz ust in se v njih neprestano množili, kaj je naredil, samo povejte, kaj je bilo (prav tam, str. 36).

Ko sta ji kriminalista povedala, kaj se je zgodilo, ni reagirala burno, kot ji je bilo v navadi, ampak je doživela šok.

Mama, ki bi lahko kričala in cepetal, praskala in moledovala – mama, ki je zmeraj pokazala vse –, je tedaj, negibna in v grimasi, povedala več in oče, ki ni nikoli povedal ničesar, se je zrušil na tla in potem je – Kot v sanjah? Kot med potresom? V vojni? – vse zagorelo (prav tam, str. 36).

Potem ko je skupaj z možem odšla prepoznat sinovo truplo, se je domov vrnila vsa pretresena, Zatekla se je v disociacijo oziroma odklop. Ni mogla ne jokati ne kričati. »[N]i rekla. [...], ni hlipala. [...], ni zajokala. [...], ni zakričala. [...], ni zavpila.« (prav tam, str. 71).

Mamo je tako kot Dunjo poleg Draženove smrti travmatiziral tudi samomor njenega moža. Zato sta se s hčerko preselili v Ljubljano.

Tudi oče nikoli ni prebolel smrti svojega sina. Težka preizkušnja je v njem ostala zapisana za vedno. Po sinovi smrti je postal alkoholik, ki cele dneve le poležava pred televizijo. Pri tem so ga prežemala negativna čustva, »ko mu je teklo in zateklo vseh sedem let, 1858 dni, 1858 dni

krivde žalosti krivde grenkobe krivde obupa« (prav tam, str. 155). Svoje življenje je končal s samomorom na mestu, kjer je pred tem umrl njegov sin. Skočil je z obzidja piranske cerkve.

Na dan samomora se je oblekel v svoja najlepša oblačila ter si nadel svoje najljubše natikače. Še pred večerjo je odšel od doma in nikoli več se ni vrnil. Za seboj je pustil le pismi za ženo in hčer.

Travmatski dogodek je torej pri očetu privedel do razvoja duševnih motenj, kar ga je vodilo v alkoholizem in kasneje celo v samomor. Alkoholizem in depresija sta namreč med najpogostejšimi vzgibi za samomorilska nagnjenja.

3.2.4 Posledice travme na odrasli Dunji

Na Dunji so se posledice travme kazale predvsem kot prebliski iz preteklosti, ob katerih je popolnoma zmrznila, težave v odnosih in kot disociacija od dogodka, na katerega je med raziskovanjem pogosto gledala skozi oči tretje osebe. Eden od fizičnih simptomov pa je tudi artritis. Bolečine zaradi artritisa si je lajšala s kajenjem trave, zato je postajala anksiozna.

Dunja je večkrat dnevno doživela prebliske iz preteklosti (flashbacke). Skoznje je obnavljala svoje spomine na brata, dogodke, ki jim je bila priča, ter občutke, ki so jo v tistih trenutkih obdajali. Iz njih se je pogosto predramila v popolni zmedbi, zato je trajalo, da se je spomnila, kje je, in se je svet okoli nje ponovno sestavil. »In Dunja je hipoma odprla oči in mežikala, živčno in grobo, da so se barve in oblike in vonji in zvoki v njeni zavesti počasi in z odporom, pa vendarle uredili« (prav tam, str. 16). Med spomini jo je zgrabila tudi panika pred tem, kaj jo čaka.

Težave je imela tudi s srečevanjem z ljudmi iz preteklosti. Takrat je ohromela, misli pa so ji divjale v vse smeri. »Objeti jo je hotela, seveda jo je, naključje jo je v sekundi dodobra pregrelo, a ni zmogla čez sposobnost, ki ji je roke kot spastiku potisnila nekam za hrbet« (prav tam, str. 17).

Eden od pokazateljev posledic njenih travm so bile tudi težave v partnerskih odnosih, ki so se kazale predvsem v tem, da ni zmogla obdržati fanta daljše obdobje. Pogosto je tudi hitro izgubila zanimanje, se ga naveličala ter celo občutila fizično slabost. »Ker, ammm, so ji jezno zaškrtale tudi misli, ji je bilo v razmerjih vsakič naravnost slabo« (prav tam, str. 50). Tega ni

nikoli nikomur na glas priznala, temveč je raje odgovorila z lažjo, da ni spoznala nikogar primerneza.

Od svojega življenja se je pogosto oddaljila in nanj gledala skozi oči tretje osebe. To je počela tudi med iskanjem resnice o svojem bratu, kjer je prevzela vlogo VP-ja ali Velike Preiskovalke (ali Velike Pisateljice). »Takšen zastoj bi Dunjo praviloma odvrnil, da bi se urno spet usedla – na varno pred resnično zoprnim zapletom –, ampak VP, no, VP pa je pač morala prevzeti čud« (prav tam, str. 131).

Prijateljici iz otroštva Katarini je zaupala, da se o tem, kaj se je njenemu bratu zgodilo, sploh ne spomni veliko, kar je popolnoma normalna reakcija na travme in stres, še posebej v zgodnjem otroštvu.

3.2.5 Dunjino iskanje resnice o bratovi smrti

V želji, da bi končno lahko pustila preteklost za seboj, se je odločila, da bo poiskala odgovor na to, kaj se je njenemu bratu zgodilo.

Da je zahtevala in hotela, ne, terjala razlago, pojasnila in utemeljitve, kakor jih za svoje življenje terja vsak. Da je, torej, potrebovala pripoved, celostno in razločno in prepričljivo. Da se je po dvajsetih letih odločila enkrat za vselej poiskati spokoj. Poiskati vsaj obljubo tega. Budo tega,ahaha (prav tam, str. 19).

Kot poklicna pisateljica si je o tem, kaj se je njenemu bratu zgodilo, želela napisati knjigo. Toda ko je prišla resnici do dna, je ugotovila, da njen brat v zgodbi ne bi imel le vloge žrtve, temveč tudi nasilneža, saj je Mirelo otipaval in jo spolno nadlegoval, preden ga je ta potisnila z obzidja.

Mirela ji je po večkratnem izmikanju le priznala, kaj se je v resnici zgodilo:

Dražen je bil že kar pijan, in šla sva do cerkve in pri cerkvi nikogar, malo čez polnoč, ampak tamkaj nikogar, in sva sedla na zid in mi je momljaj, Dunja, mi je zamomljaj, Mireli, oprosti, ker sem te opravljal, o tebi nesramno govoril, rad rad bi se ti danes, prav danes za zmeraj odkupil, in se mi je rad rad približal [...]. Sem se bala, da mu nisem všeč, hotela sem mu biti vse in še več, kakor on meni, ma mi je pokazal, mi je želel pokazati, razigran in pijan, da so moji strahovi odveč, da so moji strahovi zanič, [...], in me je stisnil za pas in se mi zakadil, razigran in pijan od strasti zakadil, Dunja, v ustnice, ma v obraz, in njegova sapa ni bila med in ni bila sanje, ni bila, kar sem si zamišljala, o čemer sem dolgo sanjarila, ma bila je le vino,

bila je le žganje, [...] takrat mi je z roko zlezal pod majico in njegov dotik ni bil, kar sem si zamišljala in in o čemer sem rada raaaada sanjarila, njegov dotik, Dunja, ni bil toplina, ampak brezsravnost, odločnost rezila, in me je bolel, Dunja, [...] in me je bolel, in sem njegovo roko potisnila proč, pa je zaklel in se prerinil pod nedrček in si prsi vzel, Dunja, neznansko neznansko bolel, in sem ga prosila, naj neha, naj me pusti [...] je bil pijan, me ni slišal, je nadaljeval, me zgrabil za stegno in se zaril, spužvica, morska kumara, kurbica, ahahaha, se mi zarinil pod hlače, [...] ampak ga prosim, moledujem, rotim, naj odneha, [...] ampak me, Dunja omamljen, pijan, še vedno ne sliši [...], toda jaz se ga z vso silo ubranim, ga z vso silo odrinem, da, omamljen, Dunjica Dunji, samo neizmerno pijan, neizmerno neznansko vesel razigran, sestrica sestri, zaniha in – (prav tam, str. 280–281).

Ker Dunja ni želela da bi se ga ljudje takega spominjali in ker ni čisto razjasnila svojih občutkov v povezavi z njegovo smrtjo, se odloči, da ne bo napisala knjige in ne bo drugim razkrila resnice, niti Katarini ne. »`Ampak, Dunji,` se je odkrhala, `p-potem nisi ug-gotovila n-nič? P-p-potem ne b-boš napisala nič?` `Nekaj sem,` je nervozo, ki je bila podhlajenost, in podhlajenost, ki je bila nervoza, skrila v prižig tretjega marliča, `ma v bistvu nisem nič, v bistvu nisem prav nič`« (prav tam, str. 288).

Kljub vsemu pa na prihodnost gleda optimistično in verjame, da jo čaka sreča. »`Razumem, razumem`, se je Dunja hitela zaklinjati, a razumela zgolj to, da vsaka po svoje čaka na neskončno razprto pomladno nebo« (prav tam, str. 289).

3.2.6 O naslovu romana in zadnjega poglavja (epiloga)

Pisateljica je v intervjuju Leni Kreutz (2022) povedala, da je plima zanjo metafora razkošja, pri čemer beseda razkošje zanjo nima samo pozitivnega pomena. Pomeni ji tudi pretiranost, neko prestopanje robov ali meja, ki ga doživlja kot klavstrofobično. Torej naslova romana ni izbrala po naključju. Ugotavlja, da roman ves čas grozi, da bo razpadel, čeprav ima precej trdno romaneskno strukturo oziroma zgodbo. Na eni strani zaradi drvečega toka zavesti glavne protagonistke, ki vse opazi, nato pa še premisli o tem, na drugi strani pa zaradi igrivega jezika, katerega pomeni na kakšnih mestih nastajajo sproti.

Plimo lahko povežemo z dogajalnim krajem, saj se Piran nahaja ob morju. Tako kot se pri plimovanju dviga in spušča morska gladina, se glavna junakinja vedno znova vrača iz sedanjosti v preteklost. Poleg tega je dejstvo, da v času najdbe trupla Dunjinega brata na obali ni bilo

plime, omogočilo, da so truplo sploh našli, saj bi ga sicer najverjetneje odneslo morje. Tako kot narašča plima, pa se stopnjuje tudi napetost v romanu do zadnjega poglavja z naslovom Oseka. Dunja se končno skuša sprijazniti s preteklostjo.

Niso pa je zapustile podobe zimzelenih dreves, čisto malo strtih, potrlih – ali mogoče, obratno, spokojnih? – pod sivorjavimi oblaki, razporejenimi kakor vagoni vlakov, ki morajo nad deželo iz dežele odpeljati na tone in tone odplak – potlačenega, neizrečenega, nedokončanega, nikdar storjenega, napak storjenega, zapadlega, propadlega, zamujenega, mrtvega – in tako poskrbeti, da ne bi nihče, res prav nihče v sedanjost pomešal preteklosti, in, torej, zagotoviti, da bi lahko, ko bi nam spomladi znova odstrli nebo, vsakdo zaslutil mnoge, premnoge, neskončne, neizmerne, neznanske, neznosne, ne-ne-ne – presvetle možnosti (prav tam, str. 285).

3.2.7 Jezik in slog v romanu

Plima je psihološki roman, ki ga oblikuje jezikovna inovativnost, saj bralci vanj vstopajo kot prisluškovalci resničnim ljudem, resnični govornici. Tako lahko pri Dunji zelo pogosto zasledimo nedokončane stavke, razsekane, razvlečene, na pol požrte, izkričane ali utišane besede (Breznik, 2022). »V – super! – enak ali celo isti vonj po borovcih in cipresah – vse, kar je od zemlje, se stara počasneje –, zahrbtno obtežen z dimom dišečih paličic, hjoj, evkalipt-sandalovina-orientalizem-rak« (Schnabl, 2022, str. 16).

Katarina pogosto jeclja (Breznik, 2022), kar je posledica nasilja, ki ga je nad njo izvajal prejšnji partner. »M-m-a, to pa jj-e tudi nn-ekkaaj, no, vv-eš« (Schnabl, 2022, str. 21).

Avtorica te spremembe spretno ponazarja s številnimi grafičnimi znaki, deljenjem besed, pomanjšano pisavo in nizanjem besed v padajoče stolpce (Breznik, 2022). Občasno pri pisanju uporablja tudi velike tiskane črke, s katerimi želi poudariti določene dele. »»[K]aj ti ni jasno, SAJ NISEM PEDER!« (Schnabl, 2022, str. 192).

Pogosti so slengizmi in mašila. »Pač fora [...] je bila, da sta imela Dražen in Mirela pač eno res veliko skupno zanimanje in jo je zato lahko manj obremenjeno ali kaj povabil domov. Tudi Mirela je bila velika, ah, kaj velika, ogromna fenica Michaela Jacksona, ogromna, ti rečem« (prav tam, str. 86).

Zdi se, da nekatere kletvice zgolj izražajo dogajanje ali zanikanje težkih, neizrekljivih čustev (Breznik, 2022). »[K]ako bi se, torej, upirrr-arr-arr-ala staršem, zlasti pa bratu, in bi si značaj izborila skozi common fucking adversity, in ne skozi apokalipso, ki ji je razdirala, mah, upepeljevala jebene prsi« (Schnabl, 2022, str. 275).

Jezik se popolnoma naravno prilagaja situacijam in prehaja iz kultiviranega, knjižnega pogovora, v narečje ali sleng, iz globoke bolečine v površno, na videz neobvezno kramljanje. Nekateri odlomki so gostobesedni in razvejani z mnogimi zastranitvami, skrivajo veliko različnih čustev, občutij, razpoloženj, pomislekov, slutenj in spominov. Posebnost besedila je, da avtorica v roman sem in tja popolnoma nepričakovano vplete tudi nekatera kratka vprašanja ali ugotovitve o svojem pisanju, ki sredi pripovedi zvenijo popolnoma legitimno in bralce povzdignejo v zarotnike pri snovanju presenetljivo svežega in polnega besedila (Breznik, 2022). »[V] odnosu do brata, ne, v odnosu do bratove seksualnosti – je ob smrti to neznosna ali neznanska beseda? – ni bila, je s cigareto zamahnila pred nosom« (Schnabl, 2022, str. 230).

4 SKLEPI

Na podlagi podrobne analize in primerjave romanov Črna mati zemla in Plima smo preverili hipoteze, postavljene na začetku raziskovanja.

1. hipoteza: Osebe s travmatično izkušnjo so se že v otroštvu po pomoč obrnile na enega od najbližjih.

Hipotezo smo ovrgli. Tako Matija kot Dunja v otroštvu nista poiskala pomoči odrasle osebe. Smrt Matijevega očeta je presenetila in prizadela vso družino. Nihče si ni vzel časa, da bi Matiji razložil, kaj se je sploh zgodilo. Petletni deček ni razumel, kaj pomeni smrt, zato se je zaprl vase in odtujil od družine. Tudi Dunji nihče ni povedal, kaj se je dejansko zgodilo z njenim bratom Draženom. Izvedela je le to, da je umrl. Šele kot odrasla je začela raziskovati okoliščine bratove smrti.

2. hipoteza: V odraslosti so si poiskale strokovno pomoč.

Hipotezo smo potrdili v romanu Črna mati zemla in ovrgli v romanu Plima. Matija obišče psihologa, h kateremu ga je napotila sestra. Želi se ponovno povezati s svojimi otroškimi spomini iz Medžimurja, ki jih je potlačil globoko vase, ampak sedaj ponovno prihajajo nepovezani na plano. Psiholog mu pomaga sprejeti, da tega ne more nadzirati ter da se jim lahko prepusti. Dunja pa v odraslosti ni poiskala strokovne pomoči. Z raziskovanjem bratove smrti je želela sama predelati tako njegovo smrt kot očetov samomor.

3. hipoteza: Resnici o preteklosti so poskušale tudi same priti do dna.

Hipotezo smo potrdili. V obeh delih se osrednji literarni osebi poskušata prebiti do resnice, kaj se je zares zgodilo v njunem otroštvu. Matija se mora najprej sploh spomniti svojega otroštva v Medžimurju, da bo lahko iskal resnico. Dunja pa o smrti svojega brata ve bore malo in mora temeljito raziskati okoliščine njegove smrti. Pogovori se z ljudmi, ki so bili njenemu bratu blizu in ji lahko povedo, kaj se je takrat z njim dogajalo.

5 ZAKLJUČEK

Skozi branje romanov Črna mati zemla in Plima smo spoznali, da tako otroke kot odrasle travmatični dogodki močno prizadenejo. Otroci bi v stiski potrebovali iskren pogovor z najbližjimi, predvsem s starši, vendar ti v svoji bolečini ne znajo ali zmorejo otroku nuditi občutka toplote, varnosti, obljube, da se bo vse uredilo in bo šlo življenje naprej. Tako otroci travme ne predelajo in ta močno vpliva na njihovo življenje še v odrasli dobi.

Pobližje smo spoznali tudi obrambne mehanizme, s katerimi se otroci poskušajo zaščititi pred žalostjo in bolečino in jim omogočajo živeti kolikor toliko običajno otroštvo.

Romana sta si v marsičem podobna. Oba obravnavata problem soočanja s smrtjo, samomori in drugimi travmami iz otroštva. Osrednji literarni osebi v obeh romanih sta po poklicu pisatelja. Oba se po travmatičnem dogodku odselita iz rodnega mesta. Vendar se različno spopadata s posledicami travme v odraslosti. Matija poišče pomoč strokovnjaka, medtem ko si Dunja poskuša pomagati sama.

V nadaljnjem raziskovanju bi lahko obravnavali tudi problem nasilja, predvsem fizično, psihično in spolno nasilje, medvrstniške odnose v obeh romanih, v romanu Črna mati zemla pa še problem izobčenosti in revščine. Raziskovali bi lahko vpliv časa in kraja dogajanja na doživljanje travm pri literarnih osebah, primerjali bi lahko, kako se s travmami soočajo moški in ženski liki.

6 LITERATURA

- Beletrina. (b. d.). *Ana Schnabl*. <https://beletrina.si/avtor/ana-schnabl>
- Bračko, U. (21. 4. 2020). Črna mati zemla je moja najljubša knjiga. *Bookknjiga*.
<http://bookknjiga.com/2020/04/21/crna-mati-zemla-je-moja-najljubsa-knjiga/>
- Breznik, N. (21. 6. 2022). *Ana Schnabl: Plima*. MMC RTV SLO. <https://www.rtv slo.si/kultura/beremo/ana-schnabl-plima/631657>
- Jurc, A. (2020). *Med Romi in Hrvati obstajajo tudi srečne ljubezenske zgodbe, ne samo tragedije*. RTV SLO.
<https://www.rtv slo.si/kultura/intervju/med-romi-in-hrvati-obstajajo-tudi-srecne-ljubezenske-zgodbe-ne-samo-tragedije/516209>
- Krkoč Lasič, S. (oktober 2015). V ruralni kolektivni zavesti. *Dnevnik*.
- Kvaternik, B. (8. 1. 2019). *Recenzija romana Črna mati zemla: zasluži li Kristijan Novak titulu naše nove književne superzvezde?* Kurziv.net. <https://kurziv.net/recenzija-romana-crna-mati-zemla-zasluzuje-li-kristijan-novak-titulu-nase-nove-knjizevne-superzvezde/>
- Kreutz, L. (11. 12. 2022). Piše in misli kot govori: »Čprav sem odraščala na Gorenjskem, sem doma na Primorskem«. *Metropolitan*. <https://www.metropolitan.si/odnosi/osebna-rast/pise-kot-misli-in-misli-kot-govori-ceprav-sem-odrascala-na-gorenjskem-sem-doma-na-primorskem/>
- Levine, P. A. in Ann, F. (2015). *Kako prebuditi Tigra: zdravljenje travm: prirojena sposobnost preobražanja izkušenj, pod katerimi klonimo*. V.B.Z. Ljubljana.
- Levine, P. A. in Kline, M. (2019). *Skupaj premagujmo travme in stres: kako pri otrocih krepimo samozavest in psihično odpornost*. Mladinska knjiga.
- Novak, K. (2015). *Črna mati zemla*. Modrijan.
- Plahuta Simčič, V. (18. 5. 2016). Ko ti Bog da kos »črne matere zemle«. *Delo*.
<https://old.delo.si/kultura/knjiga/ko-ti-bog-da-kos-crne-matere-zemle.html>
- Samec, T. in Slodnjak, V. (ur.). (2001). *Psihične travme v otroštvu in adolescenci*. Bagraf.
- Schnabl, A. (2022). *Plima*. Beletrina.
- Valetič, Ž. (2009). *Samomor: večplastni fenomen*. Ozara Slovenija.
- Van der Kolk, B. A. (2023). *Telo si vse zapomni: možgani, um in telo pri zdravljenju travme*. V.B.Z. Ljubljana.